

Handelshögskolan
VID GÖTEBORGS UNIVERSITET

Företagsekonomiska institutionen

Pensionsredovisning enligt RR 29

– Problematiken vid rekommendationens implementering

Kandidatuppsats i företagsekonomi
Redovisning och Finansiering
Höstterminen 2003
Handledare: Jan Marton
Författare: Anna Brodendal -79
Susanna Sjöberg -79

Sammanfattning

**Examensarbete i företagsekonomi, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet,
Redovisning och Finansiering, Kandidatuppsats, Ht 2003**

Författare: : Anna Brodendal och Susanna Sjöberg

Handledare: Jan Marton

Titel: Pensionsredovisning enligt RR 29 – Problematiken vid rekommendationens implementering

Bakgrund och problem: Stor osäkerhet råder i svenska företag kring de ekonomiska konsekvenserna av lämnade pensionslöften. Bidragande till denna osäkerhet är det faktum att vi i Sverige saknat en pensionsrekommendation inom redovisningen som ställer krav på en enhetlig redovisning av pensionsutfästelser inom koncerner. Redovisningsrådet har nyligen givit ut rekommendationen RR 29, ”Ersättningar till anställda”, vilken bygger på IAS/IFRS: s standard IAS 19 och är således ett led i harmoniseringsprocessen av redovisningen. Författarna har valt att undersöka företag som står inför implementeringen av RR 29. Bytet av redovisningsprincip torde få stora effekter på företagets redovisning vilket i sin tur troligtvis påverkar redovisningens olika användare. Även redovisningens kvalitativa egenskaper torde påverkas.

Syfte: Syftet är att beskriva vilka problem börsnoterade bolag kan stöta på i samband med bytet av redovisningsprincip. Uppsatsen syftar även till att beskriva och analysera hur redovisningens kvalitativa egenskaper samt hur redovisningens användare kommer att beröras.

Avgränsningar: Författarna har valt att avgränsa sin studie till att behandla ersättningar efter avslutad anställning med fokus på pensionsåtaganden. Vidare är studien avgränsad till att inte undersöka företag som redan tillämpar RR29/IAS19.

Metod: Undersökningsmetoden författarna har valt är kvalitativ där besöksintervjuer har använts som undersökningsinstrument. Vidare har det empiriska materialet analyserats utifrån den teoretiska referensramen.

Resultat och slutsatser: Implementeringsproblematiken har bestått i att uppskatta de aktuariella antagandena, så som den förväntade avkastningen på förvaltningstillgångarna. Jämförelser företag sinsemellan förväntas bli lättare att göra, förutsatt att användaren har kunskap om rekommendationen då den till sin natur är komplicerad. Beslutsrelevansen, bland annat, torde öka i och med en implementering av RR 29 tack vare de högre upplysningskraven.

Förslag till fortsatt forskning: Det vore intressant att med facit i hand, följa upp de koncerner som studerats. Detta för att utröna det verkliga utfallet av en tillämpning av rekommendationen, med avseende bland annat på pensionsskuldens förändring.

1. INLEDNING	1
1.1 BAKGRUND	1
1.2 PROBLEMDISKUSSION.....	2
1.3 SYFTE.....	3
1.4 AVGRÄNSNINGAR.....	3
1.5 UPPSATSENS FORTSATTA DISPOSITION	3
2. METOD	5
2.1 ÖVERGRIPANDE FORSKNINGSAKSATS.....	5
2.2 KVALITATIVA ELLER KVANTITATIVA METODER SOM TILLVÄGAGÅNGSSÄTT.....	5
2.2.1 Fallstudien.....	6
2.2.2 Den kvalitativa intervjuformen.....	6
2.3 MOTIVERING AV VAL	6
2.4 TILLVÄGAGÅNGSSÄTT VID ANALYS AV DE EMPIRISKA IAKTTAGELSENA	8
2.5 VALIDITET, GENERALISERBARHET OCH RELIABILITET.....	8
2.5.1 Överensstämmelse mellan författarnas studie och sanningskriterierna	9
2.6 PRIMÄR OCH SEKUNDÄRDATA	9
3. REFERENSRAM.....	10
3.1 REDOGÖRELSE FÖR DET SVENSKA PENSIONSSYSTEMET	10
3.2 FÖRKLARING AV RR 29.....	10
3.2.1 Rekommendationens centrala begrepp.....	11
3.2.2 Klassificering av pensionsplaner.....	12
3.2.3 Förmånsbestämda planer	12
3.2.4 Redovisning i balans- och resultaträkning	13
3.2.5 Förvaltningstillgångar.....	13
3.2.6 Aktuariella antaganden	14
3.2.7 Aktuariella vinster och förluster.....	14
3.2.8 Projected Unit Credit Method	14
3.2.9 Övergångsregler vid byte av redovisningsprincip	15
3.3 JÄMFÖRELSE MED HITTILLSVARANDE REGLER	15
3.4 UTÖKADE UPPLYSNINGSKRAV I RR 29	16
3.5 REDOVISNINGENS KVALITATIVA EGENSKAPER.....	16
3.5.1 Relevans.....	16
3.5.2 Tillförlitlighet - validitet, neutralitet och verifierbarhet.....	17
3.5.3 Jämförbarhet	17
3.6 NYTTA OCH KOSTNAD	18
3.7 KONTINENTAL OCH ANGLOSAXISK TRADITION	18
3.8 REDOVISNINGENS ANVÄNDARE.....	18
3.9 REDOVISNINGENS UTFORMNING.....	19
3.9.1 God redovisningssed.....	19
3.9.2 Rättvisande bild	19
3.9.3 Fortlevnadsprincipen.....	20
3.9.4 Matchningsprincipen	20
3.9.5 Försiktighetsprincipen.....	20
3.9.6 Konsekvensprincipen	21
3.9.7 Objektivitetsprincipen.....	21
4. EMPIRI.....	22
4.1 RESPONDENTERNA	22
4.2 PLANERINGSFAS INFÖR IMPLEMENTERINGEN AV RR 29	22
4.3 KARTLÄGGNING AV FÖRETAGENS PENSIONSFÖRPLIKTELSE	23
4.3.1 Klassificering av pensionsutfästelser.....	24
4.4 GENOMFÖRANDET AV RR 29: S IMPLEMENTERING	24
4.4.1 Aktuariella antaganden	25
4.4.2 Aktuariella vinster och förluster.....	26
4.4.3 Projected Unit Credit Method	26
4.4.4 Förvaltningstillgångar.....	27
4.4.5 Redovisning i balans- och resultaträkning	27

4.4.6 Redovisning av skulder.....	28
4.4.7 Nyttja och kostnad vid byte av redovisningsprincip	29
4.4.8 Företagens sammantagna uppfattning av RR 29.....	29
5. ANALYS.....	31
5.1 REDOVISNINGENS KVALITATIVA EGENSKAPER.....	31
5.1.1 Relevans.....	31
5.1.2 Tillförlitlighet - validitet, neutralitet och verifierbarhet.....	31
5.1.3 Jämförbarhet	32
5.2 NYTTA OCH KOSTNAD	32
5.3 REDOVISNINGENS ANVÄNDARE.....	33
5.4 REDOVISNINGENS UTFÖRMNING.....	33
5.4.1 Rättvisande bild.....	33
5.4.2 Fortlevnadsprincipen.....	34
5.4.3 Matchningsprincipen.....	34
5.4.4 Försiktighetsprincipen.....	34
5.4.5 Konsekvensprincipen.....	35
5.4.6 Objektivitetsprincipen.....	35
6. DISKUSSION OCH SLUTSATS.....	37
6.1 VILKA SVÅRIGHETER STÖTER BÖRSNOTERADE BOLAG PÅ SOM STÅR INFÖR ETT INFÖRANDE AV RR 29?	37
6.2 HUR PÅVERKAR IMPLEMENTERINGEN AV RR 29 REDOVISNINGENS KVALITATIVA EGENSKAPER?	37
6.3 HUR PÅVERKAR EN TILLÄMPNING AV RR 29 REDOVISNINGENS ANVÄNDARE?	38
6.4 FÖRFATTARNAS REFLEKTIONER ÖVER RESULTATET	38
6.5 DISKUSSION OM UPPSATSENS RELIABILITET SAMT GENERALISERBARHET	39
6.6 FÖRSLAG TILL FORTSATT FORSKNING.....	39

1. Inledning

I det inledande kapitlet kommer författarna att börja med en beskrivning av bakgrunden till studieområdet. Därefter följer en diskussion som leder fram till uppsatsens problemformulering samt syfte. Då det valda ämnet är omfattande återfinns, i slutet av kapitlet, en avgränsningsdiskussion samt en disposition av uppsatsens kommande kapitel.

1.1 Bakgrund

Stor osäkerhet råder i svenska företag kring de ekonomiska konsekvenserna av lämnade pensionslöften, en åldrande befolkning och svårförståeliga pensionssystem. Bidragande till denna osäkerhet är det faktum att vi i Sverige fram tills alldeles nyligen saknat en pensionsrekommendation inom redovisningen som ställer krav på en enhetlig redovisning av pensionsutfästelser inom koncerner. Då pensionskulder i många fall utgör en stor del av den totala skuldsättningen i företag, är det angeläget att denna osäkerhet minimeras.

Den svenska redovisningen är för nuvarande baserad på Årsredovisningslagen, ÅRL. Lagen är i sin tur baserad på EG: s 4: e och 7: e direktiv, vilka syftar till att finansiell information inom EU skall redovisas på ett likartat sätt. Utöver kraven i ÅRL, har Redovisningsrådet givit ut rekommendationer, vilka skall följas av bolag som är noterade på Stockholmsbörsen.¹

Redovisningsrådets rekommendation RR 29, ”Ersättningar till anställda”, gavs ut i december 2002 och ska tillämpas från och med den 1: a januari 2004. Rådet uppmuntrar dock en tidigare tillämpning. Rekommendationen är i det närmaste en direktöversättning av IAS 19 ”Employee Benefits”, så när som på att RR 29 innehåller särskilda regler för redovisning av pensionsplaner i juridisk person. IAS 19 är en av de IAS/IFRS standarder som antagits av EG-kommissionen, vilka skall tillämpas i noterade företags koncernredovisningar från och med 2005. Kravet gäller även företag som har andra värdepapper, för sin finansiering, noterade. RR 29 är den sista rekommendationen som Redovisningsrådet ger ut. Rekommendationen kommer endast att tillämpas i ett år, beroende på att rådet påbörjat arbetet med rekommendationen innan det fastställdes från och med vilket datum IAS 19 skulle antas.

Syftet med gemensamma redovisningsprinciper inom EU är att skapa en ändamålsenlig kapitalmarknad, vilken ska underlätta för företagen att verka internationellt. Med ett alltmer internationaliserat svenskt näringsliv, med företag som verkar på en global marknad, är det viktigt att Sverige följer den internationella utvecklingen i stället föra att skapa egna redovisningslösningar.² För svenska börsnoterade företag som verkar på en internationell marknad innebär detta att det är hög tid att anpassa sina redovisningsprinciper efter de internationella standarderna³. Även om de nya IFRS standarderna inte träder i kraft förrän den 1: a januari 2005, så måste IFRS tillämpas internt redan första kvartalet år 2004. Anledningen härtill är att företagen ett år senare skall kunna redovisa jämförelsetal.⁴

¹ Axelman, L., Philips, D., Wahlquist, O., *IAS/IFRS 2005 En jämförelse mellan International Accounting Standards och Redovisningsrådets rekommendationer*, 2003

² *SOU 2003: 71*

³ Janzon, C., *Balans nr 4*, 2003

⁴ *Dagens Industri*, 2003-12-22

1.2 Problemdiskussion

Rekommendationen RR 29 är en av de mest komplicerade rekommendationer Redovisningsrådet givit ut⁵. Då reglerna rörande ersättningar efter avslutad anställning, främst pensioner, skiljer sig avsevärt från gällande svenska normer och praxis, kan RR 29 leda till olika effekter på företagets koncernredovisning och dess intressenter⁶. Framförallt skiljer sig reglerna beträffande förmånsbestämda pensionsplaner åt, i jämförelse med hittillsvarande gällande regler på området. Beräkningen av den aktuella pensionsförpliktelsen ska enligt RR 29 ske på ett enhetligt sätt och inte som nuvarande praxis där svenska företag med utländska dotterbolag redovisar pensionsutfästelserna i enlighet med de principer som gäller för respektive land. Det torde vara problematiskt för företagen är att ta fram och identifiera de pensionsutfästelser som finns samt att avgöra huruvida pensionsplanen skall klassificeras som avgiftsbestämd eller förmånsbestämd.

Klassificeras pensionsutfästelsen som avgiftsbestämd uppstår troligen inga problem då företaget betalar fastställda avgifter till en separat juridisk enhet och har därmed ingen förpliktelse att betala ytterligare belopp. Därmed bär också den anställde risken om den juridiska enheten inte skulle kunna betala ut pensionsersättningen. Rör det sig däremot om förmånsbestämda planer måste företagets aktuella pensionsskulder beräknas i enlighet med RR 29. En av de stora skillnader i rekommendationen gentemot nuvarande svensk praxis, ligger i att företaget skall redovisa en skuld när anställda utfört tjänster i utbyte mot ersättningar och en kostnad skall redovisas när företaget förbrukar de ekonomiska fördelar som uppstått här igenom. För att kunna bestämma storleken på förpliktelsen krävs även att ett antal antaganden görs av företaget, så kallade aktuariella antaganden. Antaganden om bland annat framtida löneutveckling skall göras enligt RR 29, vilket är en nyhet i jämförelse med hittillsvarande regler. I samband med beräkningen av förpliktelsen kan aktuariella beräkningsmässiga vinster eller förluster uppstå.⁷

Författarna har valt att undersöka företag som står inför implementeringen av RR 29. Betydande engångsjusteringar av eget kapital kan behöva göras vid övergången till den nya rekommendationen vilket torde få stora effekter på företagets redovisning. Detta i sin tur torde påverka redovisningens olika användare samt redovisningens kvalitativa egenskaper.

De frågor författarna avser att besvara med undersökningen blir, utifrån ovanstående beskrivning:

Vilka svårigheter stöter börsnoterade bolag på som står inför ett införande av RR 29?

Hur påverkar implementeringen av RR 29 redovisningens kvalitativa egenskaper?

Hur påverkar en tillämpning av RR 29 redovisningens användare?

⁵ Svenberg, S. Å., *Balans* nr 1, 2003

⁶ Janzon, C., *Balans* nr 4, 2003

⁷ Nygren, G. på uppdrag av REDNET, *RR 29 Ersättningar till anställda*, 2003

1.3 Syfte

Författarna ämnar, med uppsatsen, att beskriva och analysera de effekter som uppstår i samband med en implementering av RR 29. Syftet blir därmed att förklara och analysera vilka problem börsnoterade bolag kan stöta på i samband med bytet av redovisningsprincip. Uppsatsen syftar vidare till att beskriva och analysera hur redovisningens kvalitativa egenskaper samt hur redovisningens användare kommer att beröras.

1.4 Avgränsningar

RR 29 behandlar redovisning av samtliga typer av ersättningar till anställda, vilka delas upp i fem olika kategorier. De är kortfristiga ersättningar till anställda såsom löner och sociala avgifter, ersättning efter avslutad anställning exempelvis pensioner, övriga långfristiga ersättningar såsom betald ledighet under en längre period, ersättning vid uppsägning samt aktierelaterade ersättningar. Författarna har valt att avgränsa sin studie till att behandla ersättningar efter avslutad anställning med fokus på pensionsåtaganden, då det framförallt är reglerna om förmånsbestämda pensionsplaner som skiljer sig från nu gällande regler. De regler som beskrivs i RR 29 för förmånsbestämda planer skall enbart tillämpas i koncernredovisning. För redovisning av förmånsbestämda planer i juridisk person gäller, såsom tidigare, reglerna i Tryggandelagen, FAR 4 samt Finansinspektionens föreskrifter.

Vidare är studien avgränsad till att inte undersöka företag som redan tillämpar RR29/IAS19. De få företag som implementerat RR29/IAS19 är stora multinationella bolag såsom Volvo AB och Sandvik AB, vilka sedan länge redovisar enligt US-GAAP principerna som IAS/IFRS standarderna i sin tur bygger på. De här företagen torde redan ha tänkt igenom de frågor och problem som RR 29 väcker, varför företagen i studien inte anses intressanta att undersöka med utgångspunkt från frågeställningen.

1.5 Uppsatsens fortsatta disposition

Kapitel 2, Metod

I kapitel två, metodavsnittet, beskriver författarna bland annat forskningsansats, undersökningsmetod, undersökningsteknik och undersökningsinstrument. Vidare görs en motivering till de utförda valen. Författarna fortsätter kapitlet med en diskussion kring sanningskriterierna och studiens relation till desamma.

Kapitel 3, Referensram

I det tredje kapitlet, referensramen, redogörs bland annat för rekommendationens centrala begrepp, samt en jämförelse mellan hittillsvarande gällande regler och RR 29: s regler. Vidare följer en redogörelse av redovisningens kvalitativa egenskaper samt de olika redovisningsprinciperna. Därefter följer en presentation av redovisningsinformationens användare.

Kapitel 4, Empiri

I det fjärde kapitlet, empiriavsnittet, redogörs för de empiriska iakttagelserna som framkommit genom de utförda intervjuerna.

Kapitel 5, Analys

I det femte kapitlet, analysen, kommer empirin att analyseras utifrån referensramen.

Kapitel 6, Diskussion och slutsats

I det sjätte kapitlet, diskussion och slutsats, presenteras resultatet genom att frågeställningarna besvaras. Vidare förs en diskussion med avseende på resultatet.

2. Metod

En metod kan betraktas som ett redskap som används vid problemlösning samt för att komma fram till ny kunskap. Allt som bidrar till ovanstående mål är en metod. Syftet med metoden är att ge läsaren en möjlighet att bedöma uppsatsens resultat utifrån dess rimlighet och generaliserbarhet. För att uppnå syftet redogörs bland annat för teknikerna för att samla in information, tillvägagångssätt samt en diskussion om validitet och generaliserbarhet, i uppsatsens metodavsnitt.

2.1 Övergripande forskningsansats

Val av forskningsansats utgör grunden för hela forskningsstrategin genom att det inverkar på fortsatta val av informationsenheter, datainsamlings- och analysmetoder samt sanningskriterier.

En forskare kan välja att närma sig den empiriska verkligheten utifrån ett antal olika angreppssätt. Med den empiriska verkligheten avses det fenomen, den företeelse eller helt enkelt den del av verkligheten som blir föremål för de empiriska studierna. Frågan om forskarens val av angreppssätt besvaras sällan annat än indirekt, utifrån vilken vikt han eller hon lägger på kunskapssynen, den aktuella forskningsfrågan samt de förändringsambitioner forskaren innehar. En uttömmande uppräknings av övergripande angreppssätt görs inte med lätthet och angreppssätten överlappar på många sätt varandra, trots den distinktion som görs dem emellan. I metodologiska sammanhang nämns bland annat det avbildande, det teorigenererande samt det aktionsinriktade angreppssättet.

Det avbildande angreppssättet syftar till deskription eller förklaring med utgångspunkt i kvantitativa datainsamlings- och analysmetoder. Vid tillämpning av den teorigenererande ansatsen finns ambitionen till teoriupptäckt i form av förståelse eller förklaring med hjälp av kvalitativa datainsamlings- och analysmetoder. Även den aktionsinriktade ansatsen grundar sig på de kvalitativa metoderna, men har förändring av praktiken och teorin som yttersta målsättning.⁸

2.2 Kvalitativa eller kvantitativa metoder som tillvägagångssätt

Det finns olika metodiska angreppssätt för att bearbeta den information som skall undersökas. En vanligt förekommande distinktion görs mellan kvalitativa samt kvantitativa metoder för datainsamling och analys.

Grunden i den kvalitativa metoden är att genom olika sätt att samla in information, söka förstå innebörden av den specifika företeelse som studeras. Strävan med den kvalitativa metoden är vidare att försöka analysera helheter.⁹ Då en kvalitativ bearbetning kan utföras på många sätt, görs en kortfattad beskrivning inte lätt. Det som trots allt avses med begreppet brukar innefatta fallstudier och subjektiva datainsamlings- och eller analysmetoder.¹⁰

⁸ Johansson Lindfors, M-B., *Att utveckla kunskap*, 1993

⁹ Patel, R., Davidsson, B., *Forskningsmetodikens grunder*, 1994

¹⁰ Johansson Lindfors, M-B., 1993

Den kvantitativa metodens angreppssätt och forskning avser breda studier, med vilket avses få iakttagelser om många informationsenheter, där syftet antas vara generaliserande. Statistik används som ett verktyg inom många empiriska vetenskaper, såsom vid användningen av den kvantitativa metoden, för att bearbeta, beskriva och analysera data.¹¹ Den kvantitativa metoden innebär att undersökningen är mycket strukturerad redan i teori- och problemformuleringsfasen. Det innebär därmed att den insamlade informationen är mycket lättare att bearbeta här än vid en kvalitativ metod.¹²

2.2.1 Fallstudien

En fallstudie innebär att undersökningen genomförs på en mindre och avgränsad grupp, avseende en specifik företeelse. Många iakttagelser görs av få informationsenheter. Studien kräver vidare att ett avgränsat system kan identifieras, på vilket forskaren fokuserar. Fördelen med fallstudien är att forskaren kommer nära sitt intresseområde samt att detaljerad information erhålls. En nackdel är risken att läsaren får uppfattningen att fallstudien representerar en sanning, då den snarare uppvisar en aspekt av ett problemområde.¹³

2.2.2 Den kvalitativa intervjuformen

Fördelen med den kvalitativa intervjuformen är att den liknar en vardaglig situation och ett vanligt samtal. Detta torde innebära att forskaren styr undersökningsspersonerna i minsta möjliga mån. Forskaren har angivit de tematiska ramarna i en manual eller handledning till intervjun men behöver inte slaviskt följa denna, utan utrymme ges även till undersökningsspersonens egna uppfattningar. Dock skall intervjun täcka in de områden som undersökningen avser. Informationsinnehållet i intervjun ökar givetvis genom att man vänder sig till intervjupersoner som på goda grunder antas vara kunniga inom det undersökta området. Intervjupersonernas förmåga att uttrycka sig och villighet att samarbeta torde också vara viktiga faktorer.

Skillnad görs mellan respondent- och informantintervjuer. Med respondentintervjuer avses intervjuer med personer som själva är delaktiga i den företeelse forskarna studerar. Vid informantintervjuer, däremot, intervjuas en person som själv står utanför själva företeelsen men som har mycket att säga om den.¹⁴

2.3 Motivering av val

Författarnas forskningsansats utgår ifrån den teorigerande ansatsen då den antas vara mest förenlig med undersökningsbehovets art och problem. Anledningen är bland annat att författarna ej i förväg utgått ifrån någon klar modell eller metodregel för analysens genomförande då stor del av empirin bygger på ostrukturerade svar.

¹¹ Johansson Lindfors, M-B., 1993

¹² Merriam, S. B., *Fallstudien som forskningsmetod*, 1994

¹³ Eriksson, L. T., Wiedersheim Paul, F., *Att utreda, forska och rapportera*, 1999

¹⁴ Holme, I. M., Solvang, B. K., *Forskningsmetodik: om kvalitativa och kvantitativa metoder*, 1997

Undersökningsmetoden författarna har valt att genomföra undersökningen med, är kvalitativ då det centrala i metoden syftar till att uppnå en förståelse av den undersökta företetsens helhet. Vidare lämpar sig den kvalitativa metoden för studien då författarna egenhändigt har samlat in erforderlig information.

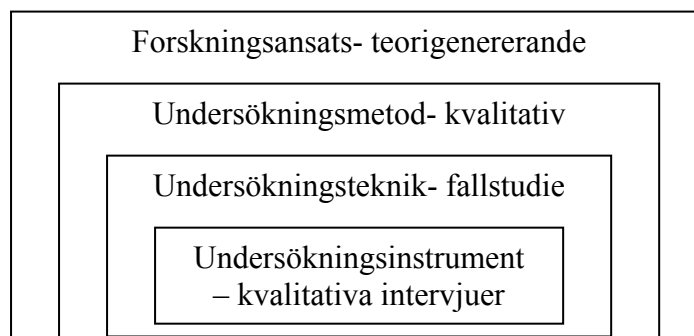
Undersökningstekniken som använts kan liknas vid fallstudier då undersökningen genomförs på en mindre och avgränsad grupp. Vidare avser undersökningen en specifik företetselse, implementeringen av RR 29, vilken kan likas vid ett avgränsat system.

Som undersökningsinstrument har besöksintervjuer genomförts. Intervjuformen anses ha flera fördelar, bland annat att forskaren befinner sig i en kontrollerad intervjusituation samt att metoden kan användas för komplicerade frågor om personen fått materialet i förväg. Nackdelar med undersökningsinstrumentet är att det kan vara svårt att få intervjutid samt att det kan vara kostsamt att besöka intervjuobjekten.¹⁵

Kontakt har tagits med ett antal svenska, börsnoterade företag med både nationell och internationell verksamhet. De utvalda företagen är verksamma inom vitt skilda branscher. Företagen är Electrolux, Scania, SEB samt SSAB och är alla i stånd att börja tillämpa den aktuella rekommendationen. På redovisningsområdet insatta personer inom respektive företag har utgjort objekten för respondentintervjuerna.

Författarna har även intervjuat en auktoriserad revisor med expertis på området, vilket närmast kan liknas vid en informantintervju. Implementeringsproblematiken berör inte revisorn på samma sätt som i sin yrkesroll anses stå utanför den företetselse som studeras, även om en stor kompetens innehas på området.

Intervjufrågorna författarna har ställt ämnar täcka in den valda problemformuleringen utan att för den sakens skull följas slaviskt. Detta för att utrymme skall lämnas till intervjuobjektens tankar och åsikter på ett naturligt sätt. På så sätt undviker författarna att styra objektet så långt det är möjligt. För att få så tillförlitliga svar som möjligt, har författarna dessutom stämt av med respondenterna i efterhand.

Figur: 2.3 Metodlärans begrepp ordnade efter nivå (Källa: bearbetad från Andersen, I., *Den uppenbara verkligheten*, 1998)

¹⁵ Eriksson, L. T., Wiedersheim Paul, F., 1999

2.4 Tillvägagångssätt vid analys av de empiriska iakttagelserna

Hur undersökningens empiriska iakttagelser skall analyseras avgörs till stor del av vilken forskningsansats som väljs. Vid en teorigenererande ansats finns sällan färdiga modeller eller metodregler för hur en analys skall genomföras. Den teorigenererande analysen kan delas in i två faser, en datasammanfattande och en teoriutvecklande. Genom datasammanfattningsfasen komprimeras de empiriska iakttagelserna och omvandlas till tolkningsbar information inför den kommande analysen. Teoriutvecklingsfasen syftar till upptäckten av en teori, vilken redogörs för mer eller mindre skild från de empiriska iakttagelserna.¹⁶

Utförandet av analysen har i praktiken skett genom att det empiriska materialet kategoriserats i delområden. Vidare har varje delområde kopplats samman och analyserats med utgångspunkt i relevant teori. De avsnitt i referensramen som ansetts applicerbara på det empiriska materialet, med utgångspunkt i uppsatsens frågeställning, har legat till grund för analysen.

2.5 Validitet, generaliserbarhet och reliabilitet

Med validitet avses ett mätinstruments förmåga att mäta det som ämnas att mätas¹⁷. Två typer av validitet kan identifieras, den inre och den yttre validiteten.

Inre eller intern validitet handlar om i vilken mån resultaten överensstämmer med verkligheten. Frågan är om forskaren mäter det han eller hon tror sig mäta och om resultaten verkligen avspeglar det som existerar. I kvalitativa undersökningar anses forskaren ha en mycket större närhet till den eller det som studeras än vid en kvantitativ undersökning. Detta torde leda till att problemet med att få inre validitet i fråga om informationen, blir mycket mindre än vid en kvantitativ undersökning.¹⁸ Yttre eller extern validitet innefattar i vilken mån resultaten från en specifik undersökning är tillämpbara i andra liknande situationer. Det innebär att en generaliserbarhet skall kunna utläsas i resultatet. Skall en diskussion om generaliserbarhet kunna föras, måste undersökningen i sig ha en inre validitet. Att ställa frågan om huruvida meningslös information är generaliserbar eller ej, är i sig inte relevant. Att gå för långt i sin strävan att kontrollera olika faktorer som kan påverka det slutliga resultatet är inte heller önskvärt. Följden kan i så fall bli att resultatet endast kan generaliseras till situationer som helt och hållet liknar dessa omständigheter, under vilka undersökningen gjordes.¹⁹

Hög reliabilitet uppnås då olika, icke sammankopplade undersökningar av en och samma företeelse leder till ett likartat resultat. En viss forskningsmetods reliabilitet bygger på antagandet om att det finns en verklighet som leder till ett och samma resultat, då denna verklighet studeras upprepade gånger. Eftersom det inte är möjligt att ha en inre validitet utan reliabilitet leder en förstärkt inre validitet till att även reliabiliteten ökar.²⁰

¹⁶ Johansson Lindfors, M-B., 1993

¹⁷ Eriksson, L. T., Wiedersheim Paul, F., 1999

¹⁸ Holme, I. M., Solvang, B. K., 1997

¹⁹ Merriam, S. B., 1994

²⁰ Ibid

2.5.1 Överensstämmelse mellan författarnas studie och sanningskriterierna

Författarnas studie torde uppnå en relativt hög grad av reliabilitet, då forskaren i en kvalitativ studie anses ha en stor närhet till den eller det som studeras. Därigenom borde i sin tur en hög inre validitet uppnås. Författarnas studie borde därmed uppnå en hög reliabilitet, då det inte är möjligt att ha en inre validitet utan reliabilitet. Den yttre validiteten skulle däremot kunna ifrågasättas då den kvalitativa metodens tillämpning vid teorigenerering ger att samma studie aldrig kan upprepas med samma resultat. Anledningen till att den yttre validiteten kan ifrågasättas är att den valda företeelsen som studeras är komplicerad och ännu oklar till sin natur. Även det faktum att det material som studien grundas på är av sådan karaktär att den snart kan vara inaktuell, varför samma empiriska resultat inte skulle uppnås om studien utfördes vid ett senare tillfälle. Studiens generaliserbarhet skulle härmed kunna ifrågasättas.

2.6 Primär och sekundärdata

Primärdata är sådan information som samlas in av forskarna genom undersökningar såsom intervjuer och observationer av olika slag. I författarnas fall utgörs datan av den information som insamlats genom intervjuer med de aktuella företagen.

Sekundärdata är sådan information som redan insamlats och bearbetats, exempelvis de aktuella företagens årsredovisningar vilka författarna använt sig av för att få en överblick över företagets tidigare pensionsredovisning. Till hjälp i uppsatsen ämnar författarna även använda sig av material såsom böcker, artiklar i vetenskapliga artiklar, rapporter, bibliotekets databaser, med mera, för bildandet av referensramen på området.

3. Referensram

Referensramen används för att skapa mening åt de data som tagits fram. Tidigare studier inom ämnet samt, enligt författarna, relevanta teorier utgör referensramen. Syftet är att illustrera bakgrunden till uppsatsens problemformulering samt att tillsammans med empirin ligga till grund för den kommande analysen.

3.1 Redogörelse för det svenska pensionssystemet

År 2003 reformerades det svenska pensionssystemet fullt ut. Den viktigaste förändringen har varit att pensionen höjs samtidigt som den beskattas. Därmed måste alla pensionärer deklarerat från och med år 2004. Sveriges nya pensionssystem syftar till att automatiskt följa den ekonomiska och demografiska utvecklingen. De viktigaste skälen för det reformerade pensionssystemet är en kombination av de ökade kostnaderna för pensionerna och den låga tillväxten. Det nya systemet är tänkt att ge goda förutsättningar på lång sikt, vilket innebär att kostnaderna för de inkomstbaserade pensionerna inte riskerar att vältras över på kommande generationer. En annan fördel med det nya systemet är att det är tänkt att gynna dem som arbetat under lång tid samt haft en jämn inkomstutveckling. Skulle det dock visa sig att systemet inte fungerar som det är tänkt, måste justeringar göras. Därför måste politiken de kommande åren ha tydligt fokus på uppföljning samt analys av reformen.

Pensionssystemet bygger på livsinkomstprincipen, det vill säga, varje inbetald avgift påverkar pensionens storlek. Då man får den pension man betalt för, är ett av de centrala motiven en så kallad ”arbetsstimulerande” effekt. Ytterligare arbete ger alltså en högre pension. Storleken på pensionen är beroende av hur mycket pengar man tjänar under hela livet och inte bara under de 15 bästa åren, som tidigare. Pensionen är även kopplad till Sveriges ekonomiska tillväxt, det vill säga pensionens storlek är beroende av hur löntagarnas inkomster i Sverige utvecklas. Då inkomsterna utvecklas bra blir pensionerna högre och vice versa. Genom det reformerade systemet ges en större möjlighet att själv kunna påverka pensionens storlek, genom planering av arbetslivet samt pensioneringstidpunkten. Då systemet är komplext och omfattande behövs tillräckliga kunskaper för att det skall kunna utnyttjas fullt ut.²¹

3.2 Förklaring av RR 29

”Syftet med denna rekommendation är att ange hur ersättningar till anställda skall redovisas och hur upplysningar om sådana ersättningar skall lämnas”.²² Rekommendationens grundprincip innebär att en skuld skall redovisas när en anställd har utfört tjänster i utbyte mot ersättningar som skall utgå i framtiden. När företaget förbrukar de ekonomiska fördelar som uppstår genom de anställdas utförda tjänster i utbyte mot ersättningar, skall en kostnad redovisas.

²¹ www.social.regeringen.se/ansvar/pensioner, 2003-12-14

²² Redovisningsrådets rekommendation 29, *Ersättningar till anställda*, december 2002

3.2.1 Rekommendationens centrala begrepp²³

Planer för ersättningar efter avslutad anställning är formella eller informella upplägg där företaget förbinder sig att lämna ersättning efter avslutad anställning till en eller flera anställda. Formella förpliktelser är av rättslig karaktär, medan de informella är förpliktelser som uppkommer på grund av praxis. Företaget skall redovisa både den formella samt den informella förpliktelsen.

Avgiftsbestämda planer är planer där företaget inbetalar fastställda avgifter till en separat juridisk enhet. Skulle den juridiska enheten inte ha tillräckliga tillgångar för att betala alla ersättningar till de anställda, har företaget inte någon rättslig eller informell förpliktelse att betala ytterligare avgifter till den juridiska enheten.

Förmånsbestämda planer är andra planer än de avgiftsbestämda planerna.

Qantastbara ersättningar är ersättningar som är ”helt intjänade”, det vill säga de är inte villkorade av framtida anställning.

Antastbara ersättningar är ersättningar som inte ”helt tjänats in”, det vill säga är villkorade av framtida anställning.

En skuld skall redovisas när anställda utfört tjänster, i utbyte mot ersättningar som skall utgå i framtiden.

En kostnad skall redovisas i samband med att företaget förbrukar de ekonomiska fördelarna som uppstått genom de anställdas utförda tjänster, i utbyte mot ersättningar.

Nuvärdet av en förmånsbestämd förpliktelse innefattar de förväntade framtida betalningarnas nuvärde före avdrag av det verkliga värdet av förvaltningstillgångar.

Kostnader avseende tjänstgöring under innevarande period är den ökning av nuvärdet av förpliktelserna som beror på de anställdas anställning under innevarande period.

Kostnader avseende tjänstgöring under tidigare perioder är den ökning av nuvärdet av förpliktelserna som beror på de anställdas anställning under tidigare period, genom att ersättningen till den anställde förändras eller införs under innevarande period.

Planer som omfattar flera arbetsgivare är avgiftsbestämda eller förmånsbestämda planer som
a) sammanför tillgångar från olika företag som inte står under gemensamt inflytande
b) använder tillgångarna för att utbetala ersättningar till anställda från mer än ett företag

Statliga planer administreras av statliga eller regionala myndigheter och är planer som det rapporterade företaget inte själv kan kontrollera.

Försäkrade ersättningar uppkommer när företaget betalar försäkringspremier för att finansiera en plan. Vanligt är att företagen finansierar sina planer genom försäkringar i Alecta.

²³ RR 29

ITP-planen omfattar nästan samtliga privatanställda tjänstemän i Sverige. Planen kan finansieras som pensionsförsäkring i Alecta eller genom företagsinterna avsättningar.

Förvaltningstillgångar omfattar dels de tillgångar som pensionsstiftelsen innehar, dels vissa försäkringsbrev.

Avkastning på förvaltningstillgångar består av realiserade samt orealiserade vinster och förluster från förvaltningstillgångarna, ränta, utdelning med mera.

3.2.2 Klassificering av pensionsplaner²⁴

Den delen av rekommendationen som behandlar ersättningar efter avslutad anställning, förutsätter att en klassificering av ett företags pensionsförpliktelser utförs. Förfarandet är en nödvändighet då en avgiftsbestämd respektive förmånsbestämd pensionsplan leder till olika redovisning. Då planen anses vara avgiftsbestämd är redovisningen okomplicerad, eftersom inga aktuariella antaganden krävs. Därmed uppstår inte heller några aktuariella vinster eller förluster. Klassificeras planen däremot som förmånsbestämd måste man avgöra huruvida planen omfattar en arbetsgivare, flera arbetsgivare, är en statlig plan eller finansierad genom försäkringspremier. I de fall endast en arbetsgivare ingår i planen skall redovisningen ske enligt reglerna för förmånsbestämda planer. Omfattas planen däremot av flera arbetsgivare måste avgöras huruvida tillräcklig information föreligger, för att kunna redovisa planen som förmånsbestämd. I de fall tillräcklig information inte föreligger redovisas planen som om den vore en avgiftsbestämd plan, med tilläggsupplysningar. Är planen statlig skall den redovisas på samma sätt som en plan som omfattar flera arbetsgivare. Beträffande pensionsplaner som är finansierade genom att företaget betalar in försäkringspremier, skall redovisningen ske som för en avgiftsbestämd plan, enligt rekommendationen 2002. Redovisningsrådet har dock vid en förnyad behandling av frågan ändrat uppfattning till att en plan som försäkras i till exempel Alecta, skall klassificeras som en förmånsbestämd plan.²⁵ I dagsläget kan dock Alecta inte tillhandahålla den information som krävs för att redovisningen skall kunna ske enligt reglerna för förmånsbestämda planer²⁶. Under år 2003 har Alecta arbetat för att utifrån ITP-planens konstruktion finna metoder att fördela förpliktelsen och tillgångarna som förmånsbestämda. Från och med den 1: a januari 2005 skall Alecta leverera information som behövs för att redovisa ITP-planen som förmånsbestämd.²⁷

3.2.3 Förmånsbestämda planer²⁸

Förmånsbestämda planers redovisning är komplicerad, bland annat på grund av att det krävs aktuariella antaganden för att beräkna pensionsförpliktelsen²⁹. Vidare bär företaget den aktuariella risk samt den investeringsrisk, som är förbunden med den utlovade ersättning som planen skall ge³⁰. Detta på grund av att då de fonderade ersättningarna förfaller till betalning är det inte endast den juridiska enhetens finansiella ställning som spelar in, utan även

²⁴ RR 29, p. 24-42

²⁵ Svenberg, S-Å., *Balans* nr 1, 2003

²⁶ www.far.se Enghagen, I., *FAR INFO* nr 4, 2003

²⁷ www.alecta.se

²⁸ RR 29, p. 48-130

²⁹ RR 29, p.49-49

³⁰ Nygren, G. på uppdrag av REDNET, 2003

företagets förmåga att täcka det eventuella underskottet. Vidare skall både formella samt informella förpliktelser redovisas.

3.2.4 Redovisning i balans- och resultaträkning³¹

Redovisning i balansräkningen:

Nettot av: + Nuvärdet av förpliktelsen på balansdagen + aktuariella vinster/- aktuariella förluster som ännu inte redovisats - kostnader avseende tjänstgöring under tidigare perioder som inte redovisats - eventuella förvaltningstillgångars verkliga värde på balansdagen

Figur: 3.2.5 a) Redovisning i balansräkningen, Nygren, G., på uppdrag av REDNET, RR 29 Ersättningar till anställda 2003

Utgör nettot av ovanstående poster en skuld, skall skulden redovisas i balansräkningen som en förmånsbestämd skuld. I rekommendationen anges dock inte var i balansräkningen skulden skall placeras. Skulden uppfyller i de flesta fall väl kriterierna för att redovisas som en avsättning, då den torde vara osäker både till belopp och förfallotidpunkt. Utgör nettobeloppet däremot en tillgång det vill säga om ett överskott uppstått i en plan, gäller särskilda regler för värdering av tillgången. Endast då företaget har förvaltningstillgångar, kan en sådan redovisad tillgång uppstå.

Redovisning i resultaträkningen:

Nettot av: Kostnader avseende tjänstgöring under innevarande period Räntekostnader Förväntad avkastning på eventuella förvaltningstillgångar Redovisade aktuariella vinster och förluster Redovisade kostnader avseende tjänstgöring under tidigare perioder Effekter av eventuella reduceringar och regleringar
--

Figur: 3.2.5 b) Redovisning i resultaträkningen Nygren, G., på uppdrag av REDNET, RR 29 Ersättningar till anställda 2003

Företaget skall redovisa ovanstående netto som kostnad eller intäkt (förutom i de fall då någon annan av Redovisningsrådets rekommendationer kräver eller tillåter att beloppen inkluderas i anskaffningsvärdet för tillgångar). Inte heller här anger rekommendationen var i resultaträkningen kostnaderna skall redovisas.

3.2.5 Förvaltningstillgångar

Förvaltningstillgångar är sådana tillgångar som pensionsstiftelsen innehar samt sådana försäkringsbrev som enbart kan användas till att finansiera de anställdas ersättningar enligt en förmånsbestämd plan. Företaget som finansierar sina pensionsplaner via försäkringsbrev, kan

³¹ Nygren, G. på uppdrag av REDNET, 2003

i regel inte återfå medlen och inte heller dess fordringsägare vid en eventuell konkurs.³² Från företagets förmånsbestämda förpliktelse dras förvaltningstillgångarnas verkliga värde av i redovisningen. Olika intäkter från förvaltningstillgångarna som kan genereras är ränta, realiserade och orealiserade vinster och förluster på förvaltningstillgångarna, utdelningar med mera. Oftast sammanfaller inte den förväntade och den verkliga avkastningen. Den skillnad som uppstår häremellan utgörs av en aktuariell vinst eller förlust.³³

3.2.6 Aktuariella antaganden

Redovisningen av förmånsbestämda planer bygger på att företaget gör ett antal aktuariella antaganden. Då de aktuariella antagandena är avsedda att ligga till grund för den slutliga kostnaden för ersättningar efter avslutad anställning, är det viktigt att företaget gör så rimliga bedömningar som möjligt. Antagandena måste därför vara neutrala, det vill säga varken oförsiktiga eller överdrivet försiktiga. De måste även vara ömsesidigt förenliga, vilket innebär att faktorer såsom inflation, löneökningstakt och räntan med mera, måste samspela. De aktuariella antagandena kan delas in i två huvudgrupper. De demografiska antagandena, exempelvis livslängd och personalomsättning är en kategori. Den andra kategorin innehåller finansiella antaganden som diskonteringsränta, den förväntade avkastningen på förvaltningstillgångar, framtida löneutveckling med mera.³⁴

3.2.7 Aktuariella vinster och förluster

Aktuariella vinster och förluster är vinster och förluster som uppstår exempelvis då diskonteringsräntan ändras, då det uppstår ett gap mellan den verkliga och den förväntade avkastningen på förvaltningstillgångar, eller ändrade antaganden angående framtida löneökningar, livslängd med mera. Den andel av de aktuariella vinster och förluster som faller utanför ”korridorerna” gränsvärden måste företaget redovisa. ”Korridorerna” gränsvärden fastställs till det största av, antingen 10 % av förpliktelsens bruttovärde, eller 10 % av eventuella förvaltningstillgångar. De vinster och förluster som faller inom ”korridorerna” gränsvärden, är inte obligatoriska att redovisa.

Frågan om huruvida metoden att tillämpa ”korridorerna” är förenlig med Årsredovisningslagen, har överlagts av Redovisningsrådet. Då Årsredovisningslagen inte innehåller några regelrätta regler för hur värdet av skulder och avsättningar skall beräknas i balansräkningen, har frågan om denna värdering överlåtits till kompletterande normgivning.³⁵

3.2.8 Projected Unit Credit Method

Då företaget skall fastställa nuvärdet av de förmånsbestämda förpliktelserna skall den så kallade ”Projected Unit Credit Method” användas. Varje tjänstgöringsperiod, avseende innevarande period och i vissa fall tidigare period, ger upphov till enskilda enheter som beräknas separat. Dessa enheter i sin tur bygger upp den totala pensionsförpliktelsen som redovisas på balansdagen. Om en anställds ersättning skulle komma att höjas, skall den

³² RR 29, p. 7

³³ RR 29

³⁴ Ibid

³⁵ FAR: s samlingsvolym 2003- del 1

höjning av ersättning som kommer till stånd fördelas linjärt. Den linjära fördelningen skall ske från den tidpunkt den anställde först är berättigad till ersättningar enligt planen till och med den tidpunkt när den anställdes tjänstgöring inte längre leder till någon ökning av ersättningarna.³⁶

3.2.9 Övergångsregler vid byte av redovisningsprincip

De övergångsregler vid bytet av redovisningsprincip som gäller enligt RR 29 är att företaget skall tillämpa RR 5 ”Redovisning av byte av redovisningsprincip”. För förmånsbestämda planer skall dock särskilda regler tillämpas, vilka återfinns i RR 29. Inledningsvis skall ingångsskulden fastställas. Därefter jämförs ingångsskulden med den skuld som redovisats tidigare, med avseende på förmånsbestämda planer. Vid en skuldökning har företaget två alternativ att välja mellan. Antingen kan RR 5 tillämpas eller så fördelas skuldökningen linjärt över max 5 år, redovisad över resultaträkningen. Övergångsreglerna enligt IAS/IFRS ger inte möjlighet att fördela skuldökningen över fem år. Enligt IFRS 1, ”First Time Adoption” får inga oredovisade skulder finnas per övergångsdagen. Istället skall den oredovisade delen av skuldökningen, det vill säga den del som skulle redovisas över fem år, omedelbart redovisas mot eget kapital. I effekten av ändringen av redovisningsprincip inkluderas likväl alla aktuariella vinster och förluster som uppstått under tidigare perioder, även om de ligger inom ”korridorrens” gränsvärden.³⁷ Vid en skuldminskning skall RR 5 tillämpas. När RR 5 tillämpas, skall den förändrade skulden motbokas direkt mot eget kapital.³⁸

3.3 Jämförelse med hittillsvarande regler

RR 29 skall endast tillämpas i koncernredovisning. Vid redovisning av förmånsbestämda planer i juridisk person innehåller Finansinspektionens föreskrifter och Tryggandelagen, regler som leder till annan redovisning än den som RR 29 innehåller. Reglerna kommer även fortsättningsvis att tillämpas i juridisk person. I RR 29 krävs att de pensionsåtaganden företaget har skall redovisas som avsättningar i balansräkningar. I FAR 4 är detta inget krav, utan endast ”synnerligen önskvärt”. Vidare innebär RR 29 att ”Projected Unit Credit Method” skall användas då företaget beräknar nuvärdet av sina förmånsbestämda förpliktelser. FAR 4 däremot hänvisar till Finansinspektionens föreskrifter. I RR 29 utgår man ifrån en antagen slutlön vid beräkningen av pensionsskulden till skillnad från tidigare då man utgick från aktuell lönenivå. Vidare anges i RR 29 att de aktuariella antagandena som skall göras, utförs av det rapporterade företaget. FAR 4 däremot hänvisar till de antagandena som görs av Finansinspektionen. Ett av de aktuariella antagandena är diskonteringsräntan. I RR 29 utgår beräkningarna av räntan från den, på balansdagen, marknadsmässiga avkastningen på förstklassiga företagsobligationer alternativt statsobligationer. Den diskonteringsränta som Finansinspektionen däremot fastställt, har historiskt sett sällan ändrats. RR 29 innehåller utjämningsmöjligheter, till följd av korridorreglerna, som innebär att aktuariella vinster och förluster inte behöver redovisas genast. Nuvarande regler innehåller däremot inga sådana möjligheter. RR 29 innehåller bestämmelser som innebär att samtliga pensionsutfästelser i en koncern skall redovisas på ett likartat sätt. Enligt FAR 4 redovisas utländska planer i enlighet med lokala regler. I RR 29 är en särredovisning av räntedelen tillåten, men krävs dock inte.

³⁶ RR 29

³⁷ <http://europa.eu.int/eurlex/sv/archive/2003/>, Den officiella översättningen av internationell redovisningsstandard, IAS 19 p. 156.

³⁸ Nygren, G. på uppdrag av REDNET, 2003

FAR 4 rekommenderar att räntedelen av pensionskostnaden inkluderas i de övriga räntekostnaderna som företaget har. I RR 29 anges att de eventuella tillgångarna i pensionsstiftelsen skall värderas till verkligt värde, vid beräkningen av pensionsskuldens storlek. I FAR 4 tillåts att en större pensionsskuld än som motsvarar kapitalvärdet av pensionsåtagandena, redovisas i balansräkningen. Enligt RR 29 är en sådan redovisning inte tillåten. Slutligen kräver RR 29 att utökade upplysningar lämnas i jämförelse med FAR 4.³⁹

3.4 Utökade upplysningskrav i RR 29

Beträffande förmånsbestämda planer skall företaget lämna ett antal ytterligare upplysningar jämfört med hittillsvarande regler. Bland annat skall företagen ge en allmän beskrivning av den aktuella typen av respektive plan. Vidare skall företaget ange den redovisningsprincip som använts vid redovisningen av aktuariella vinster och förluster, det vill säga huruvida ”korridoren” tillämpas eller ej. Företaget skall även ange de viktigaste aktuariella antaganden som använts på balansdagen samt den faktiska avkastningen på förvaltningstillgångar.⁴⁰

3.5 Redovisningens kvalitativa egenskaper

Redovisningen kan betraktas som ett verktyg för att mäta, värdera, registrera och rapportera olika typer av transaktioner. För att uppnå målen med redovisningen är det nödvändigt att de kvalitativa egenskaperna uppfylls.⁴¹ Både på internationell nivå och i flera länder har utarbetats det som på svenska kallas ”Föreställningsram för utformning av finansiella rapporter”, vilken är en översättning av IASC:s ”Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements”. I föreställningsramen behandlas de kvalitativa egenskaper som anses relevanta för redovisningens utformning.⁴² Syftet med föreställningsramen är bland annat en strävan efter att nå enhetliga lösningar på liknande problem även om de uppkommer på olika områden⁴³. De viktigaste av de kvalitativa egenskaperna behandlas nedan.

3.5.1 Relevans

Redovisningsinformationen skall vara relevant, det vill säga den skall kunna användas i en aktuell beslutssituation. Relevant information bidrar även till kunskap som beslutsfattaren inte kände till tidigare. Informationen är även relevant då, utifrån användarens perspektiv, möjligheten ökar att bättre uppfylla sina uppställda mål.⁴⁴ Det finns två aspekter på relevans, prognosrelevans och återföringsrelevans. I det första fallet avses redovisningsdata som underlag för att bestämma avkastningsmöjligheter vilka i sin tur ligger till grund för köp- och säljbeslut. Med återföringsrelevans avses information som skall kunna användas till kontroll och uppföljning, vilken i sin tur kan påverka återkommande beslut av liknande karaktär.

³⁹ RR 29, bilaga 5 samt Nygren, G. på uppdrag av REDNET, 2003

⁴⁰ RR 29

⁴¹ Falkman, P., *Teori för redovisning*, 2000

⁴² Smith, D., *Redovisningens språk*, 2000

⁴³ Thorell, P., *Företagens redovisning*, 2001

⁴⁴ Falkman, P., 2000

För att informationen skall vara relevant, ställs minimikravet att den måste presenteras vid rätt tidpunkt. Aktualitetskriteriet innebär att för att informationen skall ge någon effekt på användarnas beslut, bör den inte ges ut alltför långt efter redovisningsperiodens slut. Ytterligare ett minimikrav är informationen är begriplig för användaren.⁴⁵

3.5.2 Tillförlitlighet - validitet, neutralitet och verifierbarhet

Tillförlitlighet innebär en förmåga att avbilda det som ämnas avbildas, det vill säga ett företags ekonomiska verklighet. Ju mer komplex denna verklighet är, desto mer problematiskt är det att med hjälp av redovisningen garantera att den avbildas på ett tillförlitligt sätt. För att redovisningsinformation skall anses tillförlitlig, ställs krav på validitet, neutralitet och verifierbarhet.

Validitet innebär att verkligheten avbildas på ett rättvisande sätt, för att informationen skall vara tillförlitlig. En överensstämmelse mellan språk och verklighet måste föreligga. Det är även nödvändigt att det fenomen som skall porträtteras är känt för redovisaren, annars handlar redovisning endast om lösa antaganden.

Neutralitet innebär att de personer som är en del av redovisningsprocessen, avgör huruvida redovisningen är neutral eller inte. För att redovisningsinformation skall vara neutral är det viktigt att den inte influeras av privata eller kollektiva intressen hos redovisningsproducenterna.

Verifierbarhet är en kvalitativ egenskap som ämnar reducera mätproblematikens inverkan på redovisningen. En hög grad av verifierbarhet innebär att konsensusen mellan oberoende bedömare är hög. För att kunna verifiera samtliga redovisade transaktioner innebär det att redovisningen måste vara objektiv. För att uppnå ett starkt samband mellan redovisning och verklighet måste samtliga ekonomiska transaktioner stödjas.⁴⁶

3.5.3 Jämförbarhet

Redovisningsinformation blir mer användbar om den går att jämföra med annan redovisningsinformation. Det är viktigt att informationen, såväl till sitt format som till sitt innehåll, presenteras på samma ställe i uppställningen av redovisningen, samt att den presenteras efter enhetliga redovisningsprinciper. Även då enskilda företag tillämpar enhetliga redovisningsprinciper, kan informationens värde reduceras om stora skillnader föreligger mellan olika företags redovisningsprinciper.

Kriteriet jämförbarhet omfattar två olika aspekter. Den ena aspekten avser jämförbarhet mellan olika företag som har en tydlig koppling till relevans. Exempelvis måste investerare på aktiemarknaden kunna jämföra lönsamhetsmått sinsemellan olika företag, för att göra rimliga investeringsbedömningar. Jämförbarhet innebär att lika händelser och tillstånd skall redovisas på samma sätt, utan att företaget för den sakens skull tvingas beräkna måtten på samma sätt, oberoende av omständigheterna. Den andra jämförbarheten avser jämförbarhet över tiden för ett och samma företag. Samma redovisningsmetoder måste följdriktigt användas för att

⁴⁵ Smith, D., 2000

⁴⁶ Thorell, P., 2002

redovisningsinformationen skall kunna jämföras över tid. Aspekten jämförelse över tid har en tydlig koppling till redovisningens prognosrelevans.⁴⁷

3.6 Nyttan och kostnad

Ekonomiska aspekter kan appliceras på produktionen av redovisningsinformation. Intäkten eller nyttan utgörs av värdet av att förbättrade beslut kan fattas tack vare tillgängligheten av informationen. Kostnaden i sin tur består i att producera, kommunicera och använda informationen. För att förbättra eller utöka informationen krävs alltså att värdet av de förbättrade besluten är större än kostnaden. Ett problem som kan uppstå är att intäkterna eller nyttan och kostnaderna mellan ett företags intressenter blir ojämnt fördelade. I praktiken kan detta inträffa då exempelvis ett företags kunder får ta hela kostnaden för den förbättrade informationen medan aktieägarna drar fördel av nyttan, i form av de förbättrade besluten.⁴⁸

3.7 Kontinental och anglosaxisk tradition

De två grundläggande redovisningstraditioner som influerat svensk redovisning är den kontinentala samt den anglosaxiska traditionen. Den kontinentala traditionen omfattar de västeuropeiska länderna bortsett från Storbritannien, Irland och Holland. Den anglosaxiska traditionen omfattar de tre ovan nämnda länderna samt USA och de brittiska samväldesländerna.

Den kontinentala civilrättsliga traditionen är legalistisk, det vill säga den är baserad på nedskrivna lagar och redovisningshandlingarnas form är betydligt mer reglerad. Staten, banker samt familjeintressen har haft ett avgörande ägarinflytande i den kontinentala traditionen. Då staten ansetts som en av huvudintressenterna har traditionen en stark koppling mellan redovisning och beskattning. Med en ”riktig” redovisning avses en redovisning som stämmer med lagen. Den kontinentala traditionen har lett till en mer reglerad redovisning än den anglosaxiska, med avseende på redovisningshandlingarnas form. Värderingsfrågor däremot, är ej reglerade i lagstiftningen.

Den anglosaxiska redovisningstraditionen baseras huvudsakligen på sedvanerätt. De väsentliga intressenterna till företagen har varit aktieägarna, vilka enbart haft tillgång till den externa redovisningen. Traditionen har inte samma koppling mellan redovisning och beskattning som den kontinentala traditionen, utan värderingsreglerna är frikopplade. Enligt den anglosaxiska traditionen är en ”riktig” redovisning en redovisning som är ”true and fair”, med vilket menas att en rättvisande bild av verkligheten ges.⁴⁹

3.8 Redovisningens användare

Den externa redovisningens olika intressenter såsom ägare, anställda, långivare, har alla olika informationsbehov. Därför kan frågan ställas på vilket sätt redovisningen bör utformas för att på bästa sätt uppfylla de olika intressenternas informationsbehov.

⁴⁷ Falkman, P., 2000

⁴⁸ Smith, D., 2000

⁴⁹ Ibid

För ägarna är det viktigt att ur redovisningsinformationen kunna utläsa hur företagsledningen har skött företaget och huruvida styrelsen skall beviljas ansvarsfrihet eller ej. Ägarna har ingen direkt kontroll över ledningen och får hålla till godo med denna indirekta kontroll, samt att de kan välja en ny styrelse om de skulle vara missnöjda. Ur ägarsynpunkt handlar det i slutändan om huruvida man bör köpa, sälja eller behålla aktier i företaget, vilket skall kunna utläsas ur redovisningsinformationen. Informationen måste av den orsaken vara utformad på ett sätt som gör att resultaten mellan olika företag kan jämföras.

Det intresse som de anställda har av företagets ekonomi är i första hand kopplat till anställningstrygghet. De anställda är främst intresserade av huruvida företagets ekonomi i framtiden kommer att vara tillräckligt god för att de skall få behålla sina anställningar. Även ett mer direkt intresse av företagets ekonomi, återfinns bland de anställda, med anledning av till exempel pensionsutfästelser, vinstandelssystem och löneökningar.

3.9 Redovisningens utformning

Utöver begreppen god redovisningssed och rättvisande bild, finns ett antal andra olika redovisningsprinciper som har stor betydelse för redovisningens utformning. För att förstå redovisningen, samt de lagar och regler som reglerar denna, är principerna av stor vikt.⁵⁰

3.9.1 God redovisningssed

God redovisningssed i Sverige torde kunna beskrivas som de normer, utöver lag och föreskrifter, som grundas på praxis samt rekommendationer och uttalanden från normgivande organisationer såsom Bokföringsnämnden, Redovisningsrådet och Finansinspektionen. Begreppet ”god redovisningssed” tillämpas på olika affärshändelser och andra företeelser som inte finns reglerade i Bokföringslagen eller Årsredovisningslagen. Även i andra fall, där lagstiftare och remissinstanser inte ansett det möjligt att ta in speciella bestämmelser i lagen, tillämpas god redovisningssed. Begreppet god redovisningssed innefattar, å ena sidan, uttalanden från expertisen på redovisningsområdet om hur något *bör* vara. Å andra sidan innefattar begreppet, hur något *är*, det vill säga en förekommande praxis bland bokföringsskyldiga.⁵¹

IAS/IFRS är det regelverk som kommer att bli dominerande på redovisningsområdet i Europa. En fullständig jämförelse mellan svensk god redovisningssed och IAS/IFRS görs inte med lätthet, då det fortsättningsvis kommer att finnas skillnader mellan svensk redovisningsstandard och IAS/IFRS. En sådan jämförelse ligger utanför ramen för författarnas studie.⁵²

3.9.2 Rättvisande bild

Begreppet ”rättvisande bild” introducerades i den svenska redovisningslagstiftningen genom Årsredovisningslagen. Begreppet är en översättning av det anglosaxiska

⁵⁰ Thomasson, J., Arvidsson, P., Lindquist, H., Larson, O., Rohlin, L., *Den nya affärsredovisningen*, 2002

⁵¹ Ibid

⁵² Axelmann, L. m.fl., 2003

redovisningsbegreppet ”true and fair view”. Det anglosaxiska redovisningsbegreppet infördes i EU: s 4: e direktiv i samband med Storbritanniens inträde i EU. När begreppet sedan införts i de olika länderna har det kommit att påverkas av de olika redovisningslagstiftningarna, traditioner samt praxis som gäller i respektive land. Svensk redovisning kan således numera sägas vara influerad av både anglosaxisk och kontinental tradition. I Sverige är traditionen sedan länge snarare en betoning av ”försiktig” än ”rättvis”, vid värdering av ett företags tillgångar. Sammanfattningsvis kan sägas att begreppet rättvisande bild betraktas som underordnat lagstiftningen, men överordnat begreppet god redovisningssed. Därmed är det inte tillåtet att bryta mot lagen med referens till begreppet rättvisande bild. Vidare skall Årsredovisningen ställas upp på ett överskådligt sätt, där balans- och resultaträkning tillsammans med noter skall ge en rättvisande bild av företagets ekonomiska ställning och resultat.⁵³

3.9.3 Fortlevnadsprincipen

Fortlevnadsprincipen benämns även principen om ”going concern”. Principen utgår ifrån att all värdering skall ske utifrån antagandet om att företaget skall leva vidare, under en obestämd tid framöver. Antagandet om företagets fortlevnad kan ses som ett argument för att företaget skall värdera sina tillgångar efter den nytta som de förväntas generera när de används eller säljs i företaget. Att värdera sina tillgångar och skulder efter framtida nytta förutsätter att företagets verksamhet fortsätter.⁵⁴

3.9.4 Matchningsprincipen

Matchningsprincipen innebär att nedlagda utgifter, som i framtiden förväntas ge upphov till intäkter, skall kostnadsföras den period som intäkten realiserats och redovisas, oberoende av när den uppkommer. Principen ligger till grund för resultatmätningen och bestämmer vilka kostnader som skall dras ifrån intäkterna i resultaträkningen den givna perioden. Om matchningsprincipen uppfylls, leder det till att den rätta förmögenhetsförändringen redovisas över tiden.⁵⁵

Har en framtida utgift, som pensionsersättningar, sin grund i en händelse som inträffat under redovisningsperioden eller tidigare, kommer förbrukningen av resursen, det vill säga den utförda tjänsten, att redovisas innan utgiften har inträffat. Den framtida utgiften förutses härigenom och redovisas som kostnad och så kallad avsättning.⁵⁶

3.9.5 Försiktighetsprincipen

Försiktighetsprincipen innebär att företaget måste beakta försiktighet i de bedömningar de gör för att inte resultatet och ställningen överskattas⁵⁷. Principen går i stort ut på en undervärdering av tillgångar, en övervärdering av skulder samt att vinster inte anteciperas, det

⁵³ Axelman, L. m.fl., 2003

⁵⁴ Thomasson, J. m.fl., 2002

⁵⁵ Smith, D., 2000

⁵⁶ Smith, D., 2000

⁵⁷ Thorell, P., 2002

vill säga de redovisas inte förrän vid försäljning. Förluster däremot anteciperas. Försiktighetsprincipen innebär i viss mån ett ”asymmetriskt risktagande” på så sätt att man inte vill redovisa realiserade vinster på grund av den osäkerhet som är förknippad med framtida händelser. Däremot redovisar man realiserade förluster, samma osäkerhet till trots. Man skulle således kunna påstå att det är tillåtet med subjektiva bedömningar men bara om de görs på pessimistiska grunder. Om försiktighetsprincipen leder till en asymmetrisk värdering på pessimistiska grunder, kommer jämförbarheten att bli nedsatt beroende på att tillgångsvärderingen sker på ett subjektivt och oförutsägbart sätt. Det som talar för försiktighetsprincipen och dess ”asymmetriska värdering på pessimistiska grunder” är det faktum att företagsledare tenderar att vara överoptimistiska i sina värderingar. På så sätt kompletterar redovisarna, med sitt pessimistiska förhållningssätt, företagsledningens optimism vilket skulle minska risken för att vilseleda användarna av redovisningen.⁵⁸

I både den anglosaxiska och kontinentala redovisningstraditionen har försiktighetsprincipen haft och har fortfarande stor betydelse. I den kontinentala traditionen har framförallt borgenärsintresset varit avgörande vilket bidragit till en försiktig tillgångsvärdering, vilken ansetts ligga i långivarnas intresse. Även den starka kopplingen mellan redovisning och beskattning har bidragit till en försiktig tillgångsvärdering.

Aktieägarna, vilka innehar en dominerande roll inom den anglosaxiska traditionen, har ansetts ha mindre intresse än borgenärerna av försiktiga värderingar. Försiktighetsprincipen är därmed inte fullt lika uttalad inom den anglosaxiska traditionen.⁵⁹

3.9.6 Konsekvensprincipen

För att redovisningens externa användare skall kunna göra jämförelser mellan företag över år, skall företagen vara konsekventa i sin tillämpning av principer för klassificering, indelning och värdering av olika delposter i årsbokslutet. Företagen får endast byta klassificerings-, indelnings- och värderingsprinciper från ett år till ett annat om detta är motiverat av en lagändring eller en ny rekommendation.⁶⁰

3.9.7 Objektivitetsprincipen

Objektivitetsprincipen innebär att redovisaren strävar efter att minimera godtyckligheten i redovisningen. Redovisningsdata skall därmed i möjligaste mån vara trolig att verifiera samt knyta an till inträffade affärshändelser. Om två eller flera användare kommer till samma slutsats efter analys av en finansiell rapport, anses redovisningen vara objektiv.⁶¹

⁵⁸ Smith, D., 2000

⁵⁹ Ibid

⁶⁰ Thomasson, J. m. fl., 2002

⁶¹ Thomasson, J. m. fl., 2002

4. Empiri

Empiri kommer från det grekiska ordet "empeiria". Ordet betyder erfarenhet och består av de erfarenhetsbaserade observationer som görs. Författarna ämnar här presentera den information som framkommit genom intervjuerna⁶² med de aktuella aktörerna.

4.1 Respondenterna

De företag som medverkat i författarnas studie är Elctrolux, SEB, Scania samt SSAB. Respondenterna till intervjuerna innehar diverse positioner, inom koncernredovisningsfunktionen på respektive företag.

4.2 Planeringsfas inför implementeringen av RR 29

Electrolux påbörjade år 2001 arbetet med att kartlägga koncernens pensionsåtaganden i de länder företaget har dotterbolag. Att koncernen skulle börja tillämpa IAS/IFRS standarderna var inte orsaken utan företaget ville snarare få en bättre översikt i respektive land med avseende bland annat på lokala regler. Hösten 2002 påbörjade koncernredovisningsfunktionen tillsammans med finansavdelningen (avseende investeringsbiten) arbetet med implementeringen av IAS/IFRS. Även personalavdelningen involverades, med avseende på HR-frågorna. I samband med att RR 29 gavs ut involverades externa konsulter för att rimliga aktuariella beräkningar skulle kunna utföras, samt för att bistå med råd. *Electrolux*: s redovisningsfunktion har haft fullgoda kunskaper för att förstå rekommendationen, tack vare att man har redovisat enligt US-GAAP sedan tidigare. Personalavdelningen har däremot inte haft någon ingående kunskap med avseende på redovisningen, utan enbart sett till de pensionsåtaganden som utlovats. Att personalavdelningen innehar samma kunskap i frågan har inte heller ansetts nödvändigt då aktuarierna bistår med tillräcklig information. Det utbildningsbehov som trots allt har funnits i koncernen uppfylldes genom att grupper inom företaget utbildats på IAS/IFRS området samt på pensionsfrågor i allmänhet. Sammantaget har utbildningsbehovet inte ansetts vara betydande.

SEB har vid implementeringen av RR 29 tagit hjälp av Banktjänstemännens pensionskassa, vilken innehar kompetens i pensionsfrågor. Banktjänstemännens pensionskassa är gemensam för SEB, Nordea och Danske Bank. För att erhålla information härutöver, har SEB: s koncernredovisningsfunktion rådfrågat och stämt av med revisorer samt experter på området. Något gemensamt utbildningsbehov hos SEB har varit svårt att urskilja. Utbildningsbehovet har varierat beroende på komplexiteten i olika situationer samt på hur mycket kunskap varje enhet redan har besittit. Förutom koncernredovisningsfunktionen har även HR-funktionen varit delaktig.

Scania har tillsatt en större projektgrupp med anledning av införandet av IAS/IFRS standarderna. Däremot har inga särskilda experter deltagit aktivt i projektet utan man har endast rådfrågat dessa vid behov. Koncernredovisningsfunktionen har även diskuterat frågor, kring implementeringen, med branschkollegor. Utbildningsbehovet på Scania har inte varit påfallande stort. Berörda enheter inom de enskilda bolagen har givits tillgång till manualer

⁶² Intervjufrågorna se bilaga 1

och instruktioner angående hanteringen av rekommendationen. Eventuell nödvändig information härutöver, har varje enhet på egen hand fått införskaffa.

SSAB: s koncernredovisningsfunktion har inte tillsatt någon speciell arbetsgrupp med anledning av implementeringen av RR 29. Inte heller har några externa experter anlåtts. Utbildningsbehovet har inte ansetts betydligt.

4.3 Kartläggning av företagens pensionsförpliktelser

De externa konsulterna *Electrolux* anlätade, utformade en mall som skickades ut till samtliga dotterbolag inom koncernen. Syftet med mallen var att beloppen för de totala skulderna och tillgångarna skulle beräknas på ett enhetligt sätt för samtliga bolag inom koncernen. Respektive bolag fick med hjälp av mallen redogöra för de utfästelser som fanns. På så sätt gavs en ögonblicksbild av koncernens innehav av pensionsutfästelser vid tidpunkten för kartläggningen. Koncernens pensionsplaner är väldigt diversifierade i de 40 länder som företaget har verksamheter i. Genom att *Electrolux* i hög grad vuxit genom förvärv av andra företag, har även pensionsplanerna köpts färdiga. I Sverige är många planer försäkrade i *Alecta*, i många länder är planerna statliga och omfattas av flera arbetsgivare, medan i andra länder finns över huvud taget inga pensionsplaner. Företaget ser inte varje land för sig, utan det är viktigt att se hela koncernens olika delar som en helhet, det vill säga hela ”compensation-paketet”. Med order från koncernledningen skall alla nya planer vara premiebestämda och inga förmånsbestämda planer utarbetas därför fortsättningsvis.

SEB: s koncernredovisningsfunktion har strategiskt granskat företag för företag vid kartläggningen av pensionsplanerna. Granskningen har börjat i de största bolagen och avslutats i de allra minsta. En stor medvetenhet angående förpliktelserna har funnits i de flesta bolagen varför inga större svårigheter uppstått vid kartläggningen. De svenska pensionsplanerna följer BTP-planen, en plan för företag i bank- och försäkringsbranschen. I stort följer den ITP-planen, med den skillnaden att BTP-planen anses förmånligare för den pensionsberättigade med avseende på efterlevnadsersättningar. I Tyskland, där *SEB*: s huvudsakliga dotterverksamhet är belägen, är det vanligt att kollektivavtalslösningar samspelar med statliga planer. Vidare omfattar pensionsplanerna generellt sett en arbetsgivare.

För att hitta samtliga pensionsförpliktelser inom *Scania*-koncernen har enkäter skickats ut till alla dotterbolagen. Svaren har verifierats av, de för dotterbolagen, lokala revisorer. De har sedan stämt av med koncernredovisningsfunktionen. Koncernens pensionsplaner varierar mycket. I Sverige är ITP-planen vanligast och oftast försäkras planen i *Alecta*.

SSAB har via frågeenkäter kartlagt pensionsutfästelserna i koncernen, samt följt upp med intervjuer och diskussioner med lokala revisorer. Nästan alla pensioner ligger i ITP-planen försäkrade hos *Alecta*. Även om planen är förmånsbaserad, har *Alecta* inte kommit med några uppgifter om hur planen skall redovisas, varför företaget kommer att hantera den som avgiftsbaserad. Trots att *SSAB*: s utlandsverksamhet är stor, arbetar endast ett litet antal av koncernens anställda i utlandet. Problematiken med kartläggning av koncernens pensionsutfästelser är därmed inte påfallande.

4.3.1 Klassificering av pensionsutfästelser

Generellt har *Electrolux: s* koncernredovisningsfunktion inte haft några svårigheter att klassificera pensionsplanerna, då en pensionsplan enbart kan klassificeras som premiebestämd alternativt förmånsbestämd enligt rekommendationen. Electrolux har följt US-GAAP standarderna sedan tidigare, vilket torde underlätta klassificeringen av pensionsplanerna. En viss diskussion har dock förts kring klassificeringen i allmänhet. Inte heller vad den enskilde anställda ges för förmåner genom pensionen anses vara särskilt intressant för företaget då socialförsäkringarna skiljer sig åt i respektive land, beroende på lokala regler. Problematiken ligger snarare i hur pensionsutfästelserna finansieras.

För *SEB: s* del har inga omfattande svårigheter vid klassificeringen av pensionsplanerna uppstått, då många av planernas karaktär är givna som förmånsbestämda. De planer som dock orsakat en del problem är de som omfattas av flera arbetsgivare, så kallade ”Multi-employer plans”. Svårigheterna har dock inte legat i själva klassificeringen, utan snarare i hur tillgångarna i pensionsstiftelserna skall fördelas företagen sinsemellan. Antingen sker en proportionerlig fördelning eller så sker en finfördelning, vilket är betydligt svårare att utföra. *SEB: s* koncernredovisningsfunktion har vid klassificeringen av utländska dotterbolags planer utgått från en modell som förklarar den svenska verksamheten. De utländska bolagens klassificering har därefter skett med utgångspunkt från den svenska modellen, vilket har skapat en enhetlig bild av koncernens pensionsplaner. I Tyskland där det största dotterbolaget finns, följer planerna en statlig, kollektiv eller individuell modell. I Estland, Lettland och Litauen är planerna avgiftsbestämda varför inga svårigheter uppstått här.

I *Scantias* fall har det varit svårt för dotterbolagen att utföra klassificeringen av planerna, i synnerhet då det rör sig om ”Multi-employer plans”. Svårigheterna ligger i klassificeringen och inte i ländernas skillnader mellan lagstiftning samt skattesystem, då IAS/IFRS gör redovisningen enhetlig.

SSAB har inte upplevt klassificeringen av pensionsförpliktelseerna som problematisk, tack vare att de använt sig av enkäten. Därefter har de utfört en uppföljning genom intervjuer samt diskussioner med lokala revisorer. Någon av de utländska planerna har dock varit svår att fastställa.

4.4 Genomförandet av RR 29: s implementering

För *Electrolux: s* del har den enhetliga redovisningen som RR 29 innebär inte utgjort någon större problematik då koncernen redan är van att redovisa enligt US-GAAP. Rekommendationen har endast stor påverkan på redovisningen av förmånsbestämda planer. Implementeringen av RR 29 innebär dock en stor förändring med avseende på att den kommer att kosta mycket pengar.

I *SEB: s* fall har kommunikationen inom koncernen fungerat bra, vilket underlättat implementeringsarbetet. Vidare torde införandet av IAS/IFRS i hela EU innebära en fördel vid implementeringen.

I samband med *Scantias* implementering av RR 29 kommer dotterföretagens goda kunskaper om IAS/IFRS förmodligen att underlätta arbetet. Scania välkomnar den nya

rekommendationen då den torde bidra till en mer enhetlig bild av pensionsutfästelserna samt understödja en mer rättvisande riskbedömning.

För *SSAB*: s koncernredovisningsfunktion innebär det en extra arbetsbörda att försäkra sig om att erhålla den information som är behövlig.

4.4.1 Aktuariella antaganden

Electrolux-koncernen har, till alla dotterbolag där man identifierat förmånsbestämda planer, skickat ut ett formulär för de enskilda bolagen att lämna information om planerna. Formuläret är framtaget i samarbete med konsulter. Därefter är det upp till varje enskilt bolag att inhandla de aktuariella tjänster som anses relevanta för landets lokala förutsättningar. Ingen global inhandling av aktuariella tjänster har alltså gjorts. De bedömningar som varje land gjort har sammanställts på koncernnivå. I en speciellt utsedd pensionskommitté har en avstämning gjorts olika koncerner och konsulter sinsemellan, för att besluta om vilka antaganden som bedömts som rimliga. Ett av de aktuariella antaganden som för *Electrolux*: s del anses som mest relevant för en korrekt beräkning av skulden, är diskonteringsräntan. Då Finansinspektionen fastställer diskonteringsräntan efter den marknadsmässiga avkastningen på statsobligationer, innebär det att företaget självt inte behöver beräkna denna. Även den förväntade avkastningen på tillgångarna anses som ett av de viktigare antagandena. Avkastningen på tillgångarna är möjlig att uppskatta på ett rimligt sätt, då man vet hur tillgångarna är placerade. Hänsyn till uppskattade framtida löneökningar måste tas vid fastställandet av pensionsskuldens storlek. Då den framtida löneökningstakten är beroende av inflationstakten, vilken finns fastställd för respektive land, utgör inte detta hänsynstagande något större problem för koncernen. De demografiska antagandena däremot är mycket mer komplicerade att uppskatta då de behandlar mycket osäkra faktorer. På grund av den osäkerhet som de demografiska antagandena innebär, är de därför inte lika relevanta.

I *SEB*-koncernen har man, för att kunna förutspå framtiden, varit tvungen att titta mycket bakåt i tiden. Koncernredovisningsfunktionen har även tagit hjälp av branschkollegor i bankvärlden för att göra jämförelser av de aktuariella antagandena. De faktorer som *SEB* anser vara viktigast är diskonteringsräntan samt framtida uppskattade löneökningar. Diskonteringsräntan beräknas efter den förväntade avkastningen på statsobligationer. Avseende antagandet om framtida löneökningar har redovisningsfunktionen, personalavdelningen, bankens ledning och externa experter varit involverade då detta antagande är svårt att uppskatta. Viktiga frågor att ta ställning till har varit i vilken riktning man vill att *SEB* ska utvecklas, med avseende på löner, hur marknadsläget kommer att se ut framöver samt huruvida koncernens löner skall följa inkomstbasbeloppet eller ej. Eftersom många av *SEB*: s kontor ligger i storstäder måste hänsyn tas till att löneökningen här kanske kommer att följa en annan utveckling än i övriga landet. Att hänsyn måste tas till denna parameter innebär ännu en osäkerhetsfaktor i jämförelse med Tryggandelagen. Vid beräkandet av pensionsutfästelsen gäller det att vara så realistisk som möjligt i sina antaganden. *SEB* har tagit fram känslighetsanalyser med variation i olika ränteparametrar, så att en uppskattning kan göras om hur eventuella felaktiga antaganden slår. För att beräkna den förväntade avkastningen på förvaltningstillgångar i stiftelserna måste historiska värden av riskpremien på aktier beaktas. *SEB*: s förvaltningstillgångar består av cirka hälften aktier och hälften räntebärande papper.

Scania: s enskilda bolag har själva fått i uppgift att inhandla de aktuariella tjänsterna. De viktigaste aktuariella antagandena anses inom koncernen vara löneökningstakten och inflationens påverkan på denna. Då Scania redovisat enligt US-GAAP under ett par år har man redan erfarenhet av att ta hänsyn till förväntade framtida löneökningar. En historisk återblick, rimliga antaganden om framtiden samt god statistik är därmed nödvändigt. Även den förväntade avkastningen på förvaltningstillgångar samt diskonteringsräntan är viktiga parametrar.

SSAB: s koncernredovisningsfunktion har överlagt med aktuarier och därefter genomfört en egen bedömning. Ett av de viktigaste antagandena, för vilket värde man erhåller på den sammanlagda pensionsskulden, anses vara diskonteringsräntan. Att hänsyn måste tas till uppskattade framtida löneökningar, anses inte vara ett omfattande problem, då en given procentsats används. Svårigheten ligger dock i att få den uppskattade procentsatsen att stämma överens med det verkliga utfallet.

4.4.2 Aktuariella vinster och förluster

Electrolux: s koncernredovisningsfunktion anser att ”korridoren” är en praktisk lösning då resultatet, jämfört med tidigare, bättre stämmer överens med den verkliga pensionsskuldens storlek. Fördelen med ”korridoren” är att man kan amortera orealiserade vinster och förluster, vilket leder till att fluktuationer, med avseende på tillgångarna, undviks. Att spara differenserna och amortera i framtiden eller att redovisa differenserna över resultaträkningen är valet ”korridoren” innebär. I praktiken torde valet inte utgöra någon stor skillnad då tillgångarna och skulderna enbart omfördelats. Huruvida ”korridoren” ger en rättvisande bild, kan ifrågasättas, då tidsperspektivet är vitt.

SEB avser nyttja ”korridoren”. Detta anses vara mer fördelaktigt än att låta aktiemarknadens fluktuationer påverka resultatet, vilket inte skulle ge en lika rättvisande bild. Viktigt är dock att tydligt ange att ”korridoren” tillämpas i redovisningen.

Scanias koncernredovisningsfunktion är av uppfattningen att ”korridoren” syftar till att släta ut de effekter som kan uppstå då osäkerheten kring antagandena är stor. IAS/IFRS reglerna medför en fokusering på marknadsvärdet. Eftersom marknadsvärden fluktuerar mycket finns en medvetenhet om att det kan bli hopp i resultatet, vilket ”korridoren” syftar till att utjämna. Om de rätta antagandena görs från början behövs inte ”korridoren”. På kort sikt anses inte ”korridoren” ge en rättvisande bild, då höga krav på kunskap kring denna metod krävs av användaren. Då procentsatsen dessutom kan varieras, minskar möjlighet till jämförbarhet företagen emellan.

I *SSAB*: s fall anses tillämpningen av ”korridoren” medföra svårigheter att göra direkta jämförelser. Då denna information skall lämnas i not, underlättas dock möjligheter till jämförelser.

4.4.3 Projected Unit Credit Method

Electrolux: s koncernredovisningsavdelning räknar inte själv fram pensionsskulden, utan detta görs av aktuarierna. Att aktuarierna är väl bekanta med ”Projected Unit Credit Method” förutsätts och således att de, på ett korrekt sätt, beräknar periodens kostnader. Problematiken

ligger snarare i de antaganden som görs avseende förväntad livslängd, framtida löneökningar, hur länge de anställda kommer att kunna arbeta med mera. ”Projected Unit Credit Method” är att föredra då det ger en bättre överblick och ett jämnare resultat, vid användning av korrekta antaganden.

För *SEB*: s del torde inga omfattande problem uppstå vid fastställandet av storleken på ersättningsbeloppen som faller på respektive period, då metoden är given. Förutsättningen är att pensionsavtalen inte ändras. De totala ersättningsbeloppen under ett år fördelas ut månadsvis.

Scanias koncernredovisningsfunktion förlitar sig på att aktuarierna räknar rätt. Antagandena baseras på information som är specifik för just Scania, i fråga om exempelvis personalomsättning. Givetvis kan inte *Scanias* uppskattningar vara helt tillförlitliga då mycket information grundas på osäkra händelser i framtiden.

Då *SSAB*: s koncernredovisningsfunktion anlitat aktuarier antas dessa vara insatta i ”Projected Unit Credit Method”, varpå koncernen i sig inte behövt ta ställning i frågan.

I den informantintervju författarna utförde, ansågs det som anmärkningsvärt att ”Projected Unit Credit Method” ej förklaras i rekommendationen.

4.4.4 Förvaltningstillgångar

I *Electrolux*: s fall torde en värdering av tillgångarna till verkligt värde, eller till det hos pensionsstiftelsen redovisade värdet, inte utgöra någon nämnvärd skillnad.

Då *SEB* tidigare redovisat tillgångarna till marknadsvärde, medför de nya reglerna inga svårigheter. Innan redovisades marknadsvärdet för de redovisade tillgångarna som tilläggsupplysning i not och nu finns det med i balans- och resultaträkningen.

På *Scanias* koncernredovisningsfunktion anses att även tillgångarna i pensionsstiftelsen skall värderas enligt marknadsvärdesprincipen. Detta då grunden till IAS/ IFRS bygger på en marknadsvärdering för många poster i balansräkningen.

För *SSAB*: s redovisning utgör frågan om värdering ingen svårighet, då det verkliga värdet används i de flesta andra sammanhang.

4.4.5 Redovisning i balans- och resultaträkning

För *Electrolux*: s del kommer skulden att bli större i och med bytet av redovisningsprincip. I koncernens redovisning kommer en justering mot eget kapital på 2 miljarder att behöva göras, vilket kommer att kungöras i första kvartalsrapporten år 2004. På kort sikt kommer en förbättring av resultatet att ske, då skulden nu bokas på mot eget kapital i stället för att belasta resultatet. På lång sikt blir det en fråga om periodisering, det vill säga visas ett sämre resultat nu, kommer ett bättre visas i framtiden och vice versa. När tillgångarnas värde går ner förbättras resultatet, men då tillgångarnas värde ökar syns inte denna ökning i resultatet. Vid tidens slut jämnar resultatet dock ut sig. De enskilda bolagen kommer även fortsättningsvis att redovisa i enlighet med Tryggandelagen.

I *SEB*: s fall kommer den ingående pensionsskulden troligtvis att bli något mindre. Detta beroende på att Finansinspektionen fastställer räntan något högre för SEB, då det är en bank, vilket leder till att skulden blir mer komprimerad. På kort sikt kommer ett tillskott i eget kapital på 1,2 miljarder kronor netto att redovisas, då företagets pensionsstiftelser i Sverige har ett övervärde. I Tyskland går skulden upp på grund av de nya beräkningarna, vilket leder till att koncernens kostnader för pensioner ökar med 300 miljoner kronor per år. På lång sikt är det viktigast att se hur tillgångarna kommer att utvecklas. På 20 år har tillgångarna vuxit från 3-5 miljarder till 13 miljarder. Fortsätter man att ha tillgångarna i aktier vet man dock inte hur den framtida utvecklingen kommer att se ut, beroende på hur börserna går. Osäkerheten finns alltså på tillgångssidan. SEB har kommunicerat informationen genom den sista kvartalsrapporten år 2003, alltså tidigare än behövt på grund av den stora osäkerhet som rått.

För *Scania* kommer den ingående pensionsskulden att bli något större. Tack vare att man tidigare bedömt riskerna rätt antas ökningen av skulden inte innebära någon större effekt på koncernen totalt. Ökningen av den ingående skulden kommer att redovisas mot eget kapital. Effekterna på koncernens redovisning på kort respektive lång sikt anses svåra att fastställa, beroende på hur väl antagandena överensstämmer med de verkliga utfallen av parametrar så som inflation, räntenivåer, löneökningar. Då ökningen av skulden inte kommer att innebära någon större effekt på koncernen totalt, behöver informationen därmed inte kommuniceras till användarna.

SSAB: s pensionsskuld kommer troligtvis att vara tämligen oförändrad. En eventuell ökning kommer att redovisas direkt mot eget kapital och i så fall lämnas som uppgift i bokslutskommunikén. På kort sikt torde effekterna av bytet av redovisningsprincip inte bli omfattande, då endast få planer finns utanför ITP-planen, försäkrade i Alecta. I det fall Alecta kommer att kunna lämna fullgod information, kan skulden tänkas bli större i framtiden.

4.4.6 Redovisning av skulder

Electrolux: s koncernredovisningsenhet anser att i enlighet med IAS/IFRS standarderna, kan inte hänsyn bara tas till skuldsidan utan man måste även beakta tillgångarna, vid skuldredovisningen. När någon således dör har den här personen utgjort en viss kostnad, oavsett beräkningssättet. Enligt RR 29 skall en skuld redovisas när anställda utfört tjänster i utbyte mot ersättningar. I FAR 4 är detta samband inte lika uttalat. Koncernredovisningsenheten anser att redovisning enligt FAR 4, medför en större kostnad ju äldre man blir. Ur socialsynpunkt är därmed det nya sättet att redovisa att föredra.

För *SEB*: s del har skuldredovisningen inte varit någon stor fråga.

I *Scania*-koncernen menar man att då redovisningen redan utförs via två rapporter, en för juridisk person och en för hela koncernen, är den nya principen för skuldredovisningen redan inkluderad i sättet att redovisa.

För *SSAB*: s del kommer rekommendationens nya regler inte innebära någon förändring av redovisningen angående skulder.

4.4.7 Nyttan och kostnad vid byte av redovisningsprincip

För *Electrolux*: s del kommer ökade kostnader att uppstå då aktuarierna måste göra beräkningarna på två sätt. Merarbete uppstår även i form av sammanställningen av koncernredovisningen på grund av justeringar med mera. Nyttan av den utökade redovisningsinformationen är upp till läsarna att bedöma anser *Electrolux*-koncernen. Dock anses att den ytterligare information som RR 29 föranleder, borde en bättre grund ges för aktieägarnas beslut, förutsatt att de förstår redovisningsinformationen. Härigenom torde aktieägarna bättre kunna göra sig en helhetsbedömning av företagets totala värde. *Electrolux* har redan för egen del, internt, tillräcklig information kring företagets pensionsplaner.

SEB: s koncernredovisningsenhet har såsom åsikt att nyttan består i en bättre överblick samt en bättre jämförbarhet. Därmed överstiger förmodligen nyttan kostnaderna, förutsatt att användaren av redovisningen är mycket insatt.

Hos *Scania* kommer merkostnader att uppstå i form av aktuarierna, vilket innebär att nyttan förmodligen inte överstiger kostnaderna. Endast de företag som har stora fluktuationer i pensionsskulden torde uppleva att nyttan blir större än kostnaderna, då mervärdet här ligger i att få information.

I *SSAB*: s fall torde de ökade kostnaderna överstiga nyttan av det ökade informationsvärdet.

4.4.8 Företagens sammantagna uppfattning av RR 29

Electrolux anser att implementeringen av RR 29 leder till att en mer enhetlig redovisning kommer till stånd. Den extra informationen som uppkommer genom de utökade upplysningskraven kommer förhoppningsvis att ge läsarna en ökad förståelse för företagets pensionsåtaganden. Tillämpningen av ”korridoren” är en praktisk lösning som leder till att resultatet, jämfört med tidigare, bättre stämmer överens med den verkliga pensionsskuldens storlek. Fluktueringar med avseende på tillgångarna undviks således.

SEB: s koncernredovisningsenhet anser att det hänt mycket i pensionsvärlden de senaste åren såsom att pensionsstiftelser har sjunkit i värde och konkurser har skett utomlands, vilket har inneburit att människor förlorar både sitt jobb och sina pensioner. Förhoppningsvis kommer RR 29 att bidra till en bättre jämförbarhet inom redovisningen. Stor kunskap krävs dock för att läsa ut informationen. Rekommendationen kommer att innebära en stor skillnad då man tar hänsyn till ett utökat antal aktuariella antaganden hänförliga till framtiden, vilket ökar osäkerheten.

Detta anses vara mer fördelaktigt än att låta aktiemarknadens fluktueringar påverka resultatet, vilket inte skulle ge en lika rättvisande bild. Viktigt är dock att tydligt ange att ”korridoren” tillämpas i redovisningen.

Scantias koncernredovisningsenhet anser generellt att införandet av IAS/IFRS standarderna gör redovisningen mer enhetlig. För egen del torde implementeringen av RR 29 underlättas då dotterföretagen redan besitter goda kunskaper om IAS/IFRS. Eftersom marknadsvärden fluktuerar mycket finns en medvetenhet om att det kan bli hopp i resultatet, vilket ”korridoren” syftar till att utjämna. Om de rätta antagandena görs från början behövs inte ”korridoren”. På kort sikt anses inte ”korridoren” ge en rättvisande bild, då höga krav på

kunskap kring denna metod krävs av användaren. Då procentsatsen dessutom kan varieras, minskar möjlighet till jämförbarhet företagen emellan.

På *SSAB* är man generellt positivt inställd till att få en mer harmoniserad redovisning mellan olika länder, då pensionsredovisningen i dagsläget avviker kraftigt såväl inom som mellan länder. Informationsvärdet i och med implementeringen av RR 29 kommer dock troligen inte vara särskilt omfattande. En tillämpning av ”korridoren” kommer troligtvis att medföra svårigheter att göra direkta jämförelser företag emellan. Då denna information skall lämnas i not, underlättas dock möjligheter till jämförelser.

5. *Analys*

I analysen ämnar författarna fusionera empirin med den teoretiska referensramen.

5.1 Redovisningens kvalitativa egenskaper

I följande stycken ämnar författarna analysera hur redovisningen av pensioner enligt RR 29 står sig gentemot redovisningens kvalitativa egenskaper.

5.1.1 Relevans

Redovisningsinformationen skall vara relevant, det vill säga den skall kunna användas i en aktuell beslutssituation. Informationen är relevant då, utifrån användarens perspektiv, möjligheten ökar att bättre uppfylla sina uppställda mål. Respondenterna anser att då RR 29 är en av Redovisningsrådets mest komplicerade rekommendationer, kan misstolkningar uppstå vilket i sin tur kan leda till felaktiga investeringsbeslut. Har användarna av informationen däremot ingående kunskap om rekommendationen, torde beslutsrelevansen öka, tack vare de högre upplysningskraven. Anledningen till att beslutsrelevansen ökar är att användarna tydligare kan utläsa företagets värde genom jämförelser med andra företag. Skulle de externa användarna av redovisningen däremot inte kunna utläsa informationen på ett tillfredsställande sätt, torde inte redovisningen av pensioner enligt RR 29, uppfylla relevanskravet som ställs på en redovisnings kvalitativa egenskaper.

För att redovisningsinformationen ska anses vara relevant, ställs ett minimikrav på att informationen skall vara begriplig för användaren. Respondenterna anser att, då RR 29 är komplicerad till sin natur, torde höga krav ställas på de externa användarna av redovisningsinformationen. För de tillfrågade företagens egen del, innehar redovisningsfunktionerna i dagsläget tillräckliga kunskaper för att förstå samt tillämpa rekommendationen. Anledningen tros bland annat vara att flera av företagen sedan tidigare redovisat enligt US-GAAP samt att externa konsulter bidragit med kunskap i implementeringsprocessen.

5.1.2 Tillförlitlighet - validitet, neutralitet och verifierbarhet

Tillförlitlighet innebär en förmåga att avbilda det som ämnas avbildas, det vill säga ett företags ekonomiska verklighet. För att redovisningsinformation skall anses tillförlitlig, ställs krav på validitet, neutralitet och verifierbarhet.

För att ett företags pensionsskuld skall kunna beräknas på ett tillförlitligt sätt krävs, förutom att rekommendationens regler följs, att rimliga aktuariella antaganden tas fram. Respondenterna anser överlag att de demografiska antagandena är komplicerade att uppskatta då de behandlar mycket osäkra faktorer så som förväntad livslängd samt framtida löneökningar. De finansiella antagandena såsom förväntad avkastning på förvaltningstillgångar anses svårast att uppskatta på ett pålitligt sätt. Rekommendation bygger på att de aktuariella antagandena framräknas på ett tillförlitligt sätt. På grund av den osäkerhet

de ovan nämnda antaganden medför, torde således inte en korrekt tillämpning av rekommendationen garantera att kravet på tillförlitlighet uppfylls.

Överlag anser respondenterna att tillämpningen av ”korridoren” bidrar, å ena sidan, till att resultatet bättre stämmer överens med pensionsskuldens verkliga storlek. Anledningen är att fluktueringar, med avseende på tillgångarna, undviks. Härigenom torde verkligheten avbildas på ett rättvisande sätt, vilket bidrar till en högre tillförlitlighet av redovisningen. Å andra sidan anser respondenterna att ”korridoren” skulle kunna bidra till en icke rättvisande bild på grund av den valmöjligheten ”korridoren” innebär. Anledningen är att företaget eventuellt väljer att tillämpa ”korridoren” om den för tillfället bidrar till det mest fördelaktiga resultatet. Att på så sätt ”förbättra” redovisningen skulle därmed innebära att kravet på neutralitet ej uppfylls, vilket gör redovisningen mindre tillförlitlig. Ytterligare en orsak respondenterna angivit till att ”korridoren” skulle kunna ge upphov till en ”icke rättvisande bild”, då höga krav på kunskap kring metoden krävs av användarna.

5.1.3 Jämförbarhet

Redovisningsinformation blir mer användbar om den går att jämföra med annan redovisningsinformation. En av de två aspekter som kriteriet jämförbarhet omfattar avser jämförbarhet mellan olika företag. Respondenterna anger att i kartläggningsfasen då koncernernas pensionsutfästelser fastställdes, erhöles en mer enhetlig bild av koncernen. Bättre jämförelser mellan koncernens alla enheter torde därmed komma till stånd. Respondenterna hävdar dock att stora skillnader i redovisningen kan uppstå, vilket leder till minskad jämförbarhet, trots att enhetliga redovisningsprinciper tillämpas. Anledningen torde vara att vissa aktuariella antaganden beräknas av företagen själva, utifrån sina specifika förutsättningar, såsom förväntad avkastning på förvaltningstillgångar. Den andra aspekten av jämförbarheten avser jämförbarhet över tid för ett och samma företag. Vid byte av redovisningsprincip torde kravet på jämförbarhet innebära att företagen visar vilken effekt bytet har på företagets resultat och ställning samt att tidigare års jämförelsedata räknas om.

5.2 Nyttan och kostnad

Vid framtagandet av redovisningsinformation utgörs intäkten eller nyttan av värdet av de förbättrade beslut som kan fattas tack vare tillgängligheten av informationen. Kostnaden i sin tur består i att producera, kommunicera och använda informationen. Respondenterna anser att nyttan av pensionsredovisning i enlighet med RR 29, består i en bättre överblick samt i en bättre jämförbarhet. Förutsatt att användarna av redovisningsinformationen är väl insatta i rekommendationen och därmed tolkar informationen på ett riktigt sätt, torde nyttan överstiga kostnaderna. Ett problem som dock kan uppstå är att intäkterna eller nyttan och kostnaderna mellan ett företags intressenter blir ojämnt fördelade. En av respondenterna hävdar vidare att inom den egna ”sfären” innehas redan tillräcklig information kring pensionsutfästelserna, varför nyttan med den nya redovisningen är begränsad. Nyttan torde istället tillfalla aktieägarna, genom att bättre investeringsbeslut kan tas, förutsatt att de är insatta i rekommendationen.

I informantintervjun anfördes att den kostnadsökning som uppstår med anledning av implementeringen av RR 29, enbart är initial. Väl inne i tillämpningen av rekommendationen, kommer företagen inte nämnvärt att påverkas av kostnadsökningen. Samhällsnyttan dessutom,

i form av ökade arbetstillfällen för bland annat aktuarier samt ökad information för företagens intressenter, bör överstiga kostnaderna.

5.3 Redovisningens användare

Hur intressenternas informationsbehov uppfylls vid en tillämpning av RR 29, redogörs för i det följande.

Respondenterna framhåller att då RR 29 är en av de mest komplicerade rekommendationer, krävs det att användaren av redovisningen är väl insatt i rekommendationen. Detta för att redovisningens intressenter skall kunna tillgodogöra sig den information, som RR 29 är tänkt att ge, på ett förtjänstfullt sätt. Förutsatt att användaren har kunskap om rekommendationen, borde jämförelser bli lättare att göra. Ur ägarsynpunkt handlar det i slutändan om huruvida man bör köpa, sälja eller behålla aktier i företaget, vilket skall kunna utläsas ur redovisningsinformationen. Respondenterna uppger att vid olika typer av beslutsfattande torde den ytterligare information som RR 29 föranleder, utgöra en bättre grund för aktieägarnas beslut. Aktieägarna torde bättre kunna göra sig en helhetsbedömning av företagets totala värde och lättare bedöma den framtida avkastningen på investerat kapital. Att IAS/IFRS standarderna skall tillämpas i hela EU, anses i sig vara en styrka vid implementeringen av RR 29.

Även de anställda har ett mer direkt intresse av företagets ekonomi, med anledning av till exempel pensionsutfästelser, vinstandelssystem och löneökningar. Det intresse de anställda har av företagets ekonomi är i första hand kopplat till anställningstrygghet. En av respondenterna anser att övriga funktioner på företaget än redovisningsfunktionen, varken behöver eller är intresserade av att verkligen förstå rekommendationen. Anledningen härtill är att de huvudsakligen ser till det som utlovats i form av pensionsförpliktelser, snarare än till hur de finansieras.

5.4 Redovisningens utformning

I följande stycken ämnar författarna analysera hur redovisningen av pensioner enligt RR 29 står sig gentemot begreppet ”rättvisande bild” samt de olika redovisningsprinciperna, som kommer till uttryck i rekommendationen.

5.4.1 Rättvisande bild

Merparten av respondenter är av uppfattningen att redovisningen av aktuariella vinster och förluster med hjälp av ”korridoren”, ger ett resultat som bättre stämmer överens med den verkliga pensionsskuldens storlek. Att tillämpa ”korridoren” anses även vara mer fördelaktigt än att låta aktiemarknadens fluktuationer påverka resultatet. Då osäkerhet råder kring framtagandet av flera av de aktuariella antagandena, bidrar ”korridoren” till att släta ut effekterna av denna osäkerhet. Möjligheten att tillämpa ”korridoren” torde därmed vara förenlig med uppvisandet av en ”rättvisande bild”. En annan uppfattning hos respondenterna är att ”korridoren” inte behöver tillämpas, förutsatt att de korrekta aktuariella antagandena görs från början. Det faktum att eventuella aktuariella förluster inte behöver påverka årets

resultat direkt, tillsammans med att höga krav på kunskap kring metoden krävs av användaren, kan medföra att ”korridoren” inte uppvisar en ”rättvisande bild”.

Att företagen själva uppskattar förvaltningstillgångarnas förväntade avkastning, kan leda till stora resultatskillnader jämfört med om den verkliga avkastningen hade redovisats, antyder att rekommendationen inte är förenlig med begreppet ”rättvisande bild”.

5.4.2 Fortlevnadsprincipen

Principen utgår ifrån att all värdering skall ske utifrån antagandet om att företaget skall leva vidare, under en obestämd tid framöver. Då de pensionsförpliktelser som respektive företag utfäst, leder till utbetalningarna i framtiden, förutsätts att företaget förväntas leva vidare.

5.4.3 Matchningsprincipen

Enligt matchningsprincipen skall en framtida utgift, som exempelvis pensionsersättningar, ha sin grund i en händelse som inträffat under redovisningsperioden eller tidigare. Avsättningar samt motsvarande kostnader skall grundas i händelser som redan inträffat, exempelvis då anställda utfört det arbete som ligger till grund för pensionsåtaganden. Förbrukningen av resursen, det vill säga den utförda tjänsten, kommer att redovisas innan utgiften har inträffat. Den framtida utgiften förutses härigenom och redovisas som kostnad och så kallad avsättning.

I RR 29 kommer således matchningsprincipen till uttryck genom att en kostnad skall redovisas när företaget förbrukat de ekonomiska fördelarna som uppstått i samband med de ersättningar som utbetalts då de anställda utfört tjänster.

Matchningsprincipen innebär vidare att nedlagda utgifter, som i framtiden förväntas ge upphov till intäkter, skall kostnadsföras den period som intäkten realiserar och redovisas, oberoende av när den uppkommer. RR 29 innehåller regler som innebär att de aktuariella vinsterna o förlusterna kan redovisas i en annan period än då de uppkommer. Enligt de hittillsvarande gällande regler saknas denna utjämningsmöjlighet av aktuariella vinster och förluster. Således torde hittillsvarande regler stämma bättre överens med matchningsprincipen.

5.4.4 Försiktighetsprincipen

Försiktighetsprincipen innebär att företaget måste beakta försiktighet i de bedömningar de gör för att inte resultatet och ställningen överskattas. Huruvida redovisningen framtas med försiktighet eller ej, utlämnas till stor del till företagen då de skall ta fram de olika aktuariella antagandena såsom förväntad avkastning på förvaltningstillgångarna.

I Sverige är traditionen sedan länge snarare en betoning av ”försiktig” än ”rättvis”, vid värdering av ett företags tillgångar. Enligt RR 29 skall eventuella förvaltningstillgångar värderas till marknadsvärde istället för det redovisade värdet som i FAR 4. Detta är ett uttryck för den ökade marknadsvärdering som IAS/IFRS standarderna bygger på. En värdering utifrån marknadsvärdet ger uttryck för en ”rättvis” värdering, snarare än för en ”försiktig”. Detta stämmer överens med att IAS/IFRS standardernas har sitt ursprung i den anglosaxiska

traditionen, där försiktighetsprincipen inte är lika uttalad. Då flera av respondenterna tidigare redovisat enligt US-GAAP standarderna, där marknadsvärdering är principen, utgör rekommendationens krav på marknadsvärdering av förvaltningstillgångar inte något problem. Övriga respondenter har tidigare angett marknadsvärdet på förvaltningstillgångarna som tilläggsupplysning i not.

5.4.5 Konsekvensprincipen

Företagen får endast byta klassificerings-, indelnings- och värderingsprinciper från ett år till ett annat om detta är motiverat av en lagändring eller en ny rekommendation. I och med övergången till RR 29 blir RR 5 ”Redovisning av byte av redovisningsprincip” aktuell. De respondenter som anteciperar en skuldökning har tillämpat RR 5 och bokat skuldökningen direkt mot eget kapital. Detta då de är väl medvetna om att möjligheten att fördela skulden linjärt över max fem år, är oförenlig med de övergångsregler som följer med en tillämpning av IAS/IFRS standarderna.

Utöver eventuella förändringar av pensionsskuldens storlek, har bytet av redovisningsprincip lett till ytterligare effekter för företagen. Sammantaget har utbildningsbehovet inte ansetts vara betydande för något av de intervjuade företagen. Vidare har en stor medvetenhet funnits i respektive bolag, angående förpliktelserna, varför inga större svårigheter uppstått vid pensionsutfästelsernas kartläggning. Generellt sett har inte heller klassificeringen av företagens pensionsplaner utgjort något större problem. De planer som dock medfört en del svårigheter är ”Multi-employer plans”. Sammanfattningsvis har respondenterna inte stött på några omfattande svårigheter under planerings- samt kartläggningsfasen.

Problematiken vid genomförandet av implementeringen av RR 29 har för flertalet av respondenterna bestått i att uppskatta några av de aktuariella antagandena. Den förväntade avkastningen på förvaltningstillgångarna har varit svår att uppskatta. Även det faktum att hänsyn måste tas till uppskattade framtida löneökningar, har inneburit en viss problematik för företagen. En tillämpning av ”korridoren” har för respondenterna inte utgjort något nämnvärd svårighet med avseende på metoden, utan problematiken har snarare bestått i framtagandet av de aktuariella antaganden den baseras på. Att förvaltningstillgångarna skall marknadsvärderas i och med implementeringen av RR 29, har inte inneburit någon avsevärd skillnad gentemot tidigare. Anledningen är att företagen tidigare framställt redovisningsinformation i enlighet med US-GAAP standarderna, alternativt lämnat tilläggsuppgifter om marknadsvärdet i not.

Ökade kostnader på grund av inhandlingen av aktuariella tjänster är följden, av implementeringen av RR 29, för samtliga respondenter. För en del av respondenterna har den nya rekommendationen även lett till en kostnadsökning i form av de konsulttjänster som utförts med avseende på att ta fram enkäter under kartläggningsfasen.

5.4.6 Objektivitetsprincipen

Objektivitetsprincipen innebär att redovisaren strävar efter fullständig objektivitet. Då respondenterna anser ”korridoren” ge redovisaren utrymme till en viss valmöjlighet, kan denna redovisningskonstruktion ifrågasättas med utgångspunkt i objektivitetsprincipen. Anledningen härtill är att resultatet kan ”manipuleras” genom att redovisaren presenterar, det för tillfället, mest fördelaktiga.

Att varje enskilt företag uppskattar den förväntade avkastningen på sina förvaltningstillgångar, torde även strida mot den objektivitet som principen innebär. Anledningen är att bedömningarna som görs präglas av en viss subjektivitet.

6. Diskussion och slutsats

I följande kapitel presenteras en avslutande diskussion i vilken uppsatsens frågeställningar besvaras genom att författarna lyfter fram det som var viktigt i analysen.

6.1 Vilka svårigheter stöter börsnoterade bolag på som står inför ett införande av RR 29?

Sammanfattningsvis har respondenterna inte stött på några omfattande svårigheter under planerings- samt kartläggningsfasen. De planer som dock medfört en del svårigheter att klassificera är sådana planer som omfattas av flera arbetsgivare, det vill säga "Multi-employer plans".

Problematiken vid genomförandet av implementeringen av RR 29 har för flertalet av respondenterna bestått i att uppskatta de aktuariella antagandena, så som den förväntade avkastningen på förvaltningstillgångarna. Även det faktum att hänsyn måste tas till uppskattade framtida löneökningar, har inneburit en viss problematik för företagen. En tillämpning av "korridoren" har för respondenterna inte utgjort någon nämnvärd svårighet med avseende på metoden, utan problematiken har snarare bestått i framtagandet av de aktuariella antaganden den baseras på. Anledningen till problematiken kring denna art av aktuariella antaganden, anses vara den stora osäkerhet som är förenad med att framtiden förutsägs. Den utökade inhandlingen av aktuariella tjänster som krävts i anslutning till implementeringen av RR 29, har för samtliga respondenter medfört en kostnadsökning.

Några svårigheter med rekommendationens krav på marknadsvärdering av förvaltningstillgångar förekommer inte, trots att svensk redovisningstradition sedan länge snarare betonat en "försiktig" än "rättvis" värdering av ett företags tillgångar.

6.2 Hur påverkar implementeringen av RR 29 redovisningens kvalitativa egenskaper?

Beslutsrelevansen torde öka i och med en implementering av RR 29, tack vare de högre upplysningskraven. Förutsättningen är dock att användarna av informationen har tillräckliga kunskaper om rekommendationen. Anledningen till att beslutsrelevansen ökar är att användarna tydligare kan utläsa företagets värde genom jämförelser med andra företag.

Redovisningsinformationens *tillförlitlighet* torde inte kunna garanteras trots en korrekt tillämpning av rekommendationen. Anledningen härtill grundar sig i de osäkerhetsmoment som vissa av de aktuariella antagandena medför.

Redovisningsinformationens krav på *neutralitet* kan ifrågasättas i och med en tillämpning av RR 29. Anledningen är att redovisningen skulle kunna "förbättras" genom valet "korridoren" konstituerar, vilken skulle kunna inverka menligt på neutraliteten.

Minskad *jämförbarhet* trots att enhetliga redovisningsprinciper tillämpas, skulle kunna bli följden av att företagen själva, utifrån sina specifika förutsättningar, framställer vissa av de aktuariella antagandena.

Tillämpningen av ”korridoren” torde, å ena sidan, inte bidra till uppvisandet av en ”*rättvisande bild*” i redovisningen. Orsaken härtill är att eventuella aktuariella förluster inte behöver påverka årets resultat direkt. Följaktligen innehåller RR 29 regler som innebär att de aktuariella vinsterna och förlusterna kan redovisas i en annan period än då de uppkommer. Enligt hittillsvarande gällande regler saknas denna utjämningsmöjlighet av aktuariella vinster och förluster. Således torde hittillsvarande regler dessutom stämma bättre överens med matchningsprincipen. Även genom att företagen själva uppskattar förvaltningstillgångarnas förväntade avkastning, vilket kan leda till stora resultatskillnader jämfört med om den verkliga avkastningen hade redovisats, antyds att rekommendationen inte är förenlig med begreppet ”*rättvisande bild*”. Å andra sidan torde en tillämpning av ”korridoren” kunna bidra till en mer rättvisande bild av redovisningen. Anledningen härtill är att ”korridoren” uppvisar ett resultat som bättre stämmer överens med den verkliga pensionsskuldens storlek genom att aktiemarknadens fluktuationer inte påverkar resultatet.

6.3 Hur påverkar en tillämpning av RR 29 redovisningens användare?

Jämförelser företag sinsemellan förväntas bli lättare att göra, förutsatt att användaren har kunskap om rekommendationen då den till sin natur är komplicerad. Aktieägarna bör bättre kunna göra sig en helhetsbedömning av företagets totala värde genom den ytterligare information som RR 29 föranleder. Nyttan med den utökade redovisningsinformationen torde överstiga kostnaderna med att ta fram densamma, förutsatt sålunda att användarna kan tillgodogöra sig informationen på ett fullgott sätt.

Redovisningens användare i form av företagets anställda kommer troligtvis ej påverkas i samma omfattning som aktieägarna. Anledningen härtill är att de huvudsakligen ser till det som utlovats i form av pensionsförpliktelser, snarare än till hur de finansieras.

6.4 Författarnas reflektioner över resultatet

En del av de resultat som framkommit genom studien, anser författarna vara anmärkningsvärda. Att planerings- samt kartläggningsfasen i implementeringsarbetet av RR 29, skett relativt oproblemiskt bedöms bland annat vara beaktansvärt. Initialt var författarna av den uppfattningen att en klassificering av en koncerns alla pensionsplaner borde ha varit svår att genomföra. Dels genom att identifiera planerna, dels genom att få planerna att passa in i definitionen utifrån den svenska modellen, då det torde finnas många olika nationella varianter av pensionsplaner inom en koncern med utlandsverksamhet.

Vad författarna vidare anser vara beaktansvärt är att resultatet av studien är motsägelsefullt med avseende på jämförbarheten. Å ena sidan, ur ett användarperspektiv, torde jämförbarheten öka. Å andra sidan, med avseende på redovisningens kvalitativa egenskaper däremot, antas jämförbarheten minska vid en tillämpning av RR 29. Att rekommendationen skulle kunna leda till en minskad jämförbarhet, anses anmärkningsvärt då avsikten med RR 29/IAS 19 är ett led i harmoniseringsarbetet av redovisningsstandarderna, vilka bland annat syftar till att öka jämförbarheten mellan utländska bolag. Författarna anser att det

motsägelsefulla resultat som framkommit med avseende på begreppet jämförbarhet, beror på att begreppet har olika betydelser utifrån vilket perspektiv som antas. Även en inkorrekt tolkning av empirin samt för långtgående slutsatser kan vara orsaken.

6.5 Diskussion om uppsatsens reliabilitet samt generaliserbarhet

Författarna är väl medvetna om att, då kvalitativa metoder är utsatta för forskarnas förutfattade meningar, kan den insamlade informationen ha sin grund i en personlig tolkning. Vid tillämpningen av en kvalitativ metod är den insamlade informationen dessutom svårare att bearbeta än vid en kvantitativ metod, vilket torde innebära att utifrån vissa antaganden som framkommit i studien, drar författarna alltför generella slutsatser.

Även om författarna kan anta att informationen som lämnats av respondenterna är riktig, kan det ej garanteras att datan har hög *reliabilitet*. En tänkbar anledning härtill torde vara att den studerade företagsformen till stor del bygger på antaganden då de tillfrågade företagen ej tidigare tillämpat rekommendationen i sin renodlade form.

För att studien skall anses uppnå en hög *generaliserbarhet*, skall resultatet kunna upprepas i andra liknande situationer. Författarna anser att den information som ligger till grund för studien är av sådan karaktär att den snart kan vara inaktuell. Detta torde innebära att generaliserbarheten kan ifrågasättas.

6.6 Förslag till fortsatt forskning

Det vore intressant att, med facit i hand, följa upp de koncerner som författarna studerat. Detta för att utröna det verkliga utfallet av en tillämpning av rekommendationen, med avseende bland annat på pensionsskuldens förändring. I många företag är de flesta planerna ITP-planer försäkrade i Alecta. Därför vore det även intressant att undersöka hur pensionsskulden ändras när Alecta kommer med tillräcklig information i januari 2005.

Källförteckning

Litteratur

Axelmann, L., Philips, D., Wahlquist, O., *IAS/IFRS 2005 En jämförelse mellan International Accounting Standards och Redovisningsrådets rekommendationer*, 2003

Ernst & Youngs skriftserie nr 55/02

Andersen, I., *Den uppenbara verkligheten*, 1998

Lund: Studentlitteratur

Eriksson, L. T., Wiedersheim Paul, F., *Att utreda, forska och rapportera*, 1999

Malmö: Liber Ekonomi

Falkman, P., *Teori för redovisning*, 2000

Lund: Studentlitteratur

FAR: s samlingsvolym 2003- del 1

Stockholm: FAR Förlag AB

Holme, I. M., Solvang, B. K., *Forskningsmetodik: om kvalitativa och kvantitativa metoder*, 1997

Lund: Studentlitteratur

Johansson Lindfors, M-B., *Att utveckla kunskap*, 1993

Lund: Studentlitteratur

Merriam, S. B., *Fallstudien som forskningsmetod*, 1994

Lund: Studentlitteratur

Nygren, G. på uppdrag av REDNET, *RR 29 Ersättningar till anställda*, 2003

KPMG

Patel, R., Davidsson, B., *Forskningsmetodikens grunder- att planera, rapportera och genomföra en undersökning*, 1994

Lund: Studentlitteratur

Redovisningsrådets rekommendation 29, *Ersättningar till anställda*, december 2002

Smith, D., *Redovisningens språk*, 2000

Lund: Studentlitteratur

Thomasson, J., Arvidsson, P., Lindquist, H., Larson, O., Rohlin, L., *Den nya affärsredovisningen*, 2002

Malmö: Liber Ekonomi

Thorell, P., *Företagens redovisning*, 2001

Uppsala: Iustus

Artiklar

Dagens Industri, 2003-12-22

Janzon, C., *Hög tid att förbereda anpassningen till RR 29*, Balans nr 4 2003

Svenberg, S. Å., *Ny rekommendation från Rådet om ersättningar till anställda – Övergång till RR 29 2004 och till IAS/IFRS 2005*, Balans nr 1, 2003

Elektroniska källor

www.social.regeringen.se/ansvar/pensioner, 2003-12-14

<http://europa.eu.int/eurlex/sv/archive/2003/>, 2004-01-05

Den officiella översättningen av internationell redovisningsstandard, IAS 19 p. 156.

www.far.se, 2003-11-20

Engshagen, I., *FAR INFO* nr 4, 2003

www.alecta.se, 2004-01-08

Intervjuer

Intervju med Electrolux, 2003-12-04

Intervju med SEB, 2003-12-04

Intervju med Scania, 2003-12-04

Intervju med SSAB, 2003-12-10

Intervju med KPMG, 2003-12-18

Offentliga utredningar

SOU 2003: 71, *IAS-utredningen*

Finansiella rapporter

Electrolux: s Rapport för de första nio månaderna 2003, 2003-10-21

www.electrolux.se

SEB: s Delårsrapport januari-september 2003, 2003-10-22

<http://swp2.vvsebank.se>

Scania Interim Report January-September 2003, 2003-10-27

www.scania.com/ir/Reports

SSAB: s Rapport för de tre första kvartalen 2003, 2003-10-21

www.ssab.se

Bilaga 1

Intervjufrågor: implementeringen av RR 29

Planeringsfasen

1a) Har företaget tillsatt en arbetsgrupp som fått ansvar för att planera, leda och samordna arbetet med implementering av RR 29 i redovisningen på koncernnivå?

b) Om ja, har särskilda externa experter deltagit i projektet?

2) Hur stort bedömer ni utbildningsbehovet hos redovisningsfunktionen inom företaget vara för en implementering av RR 29?

Kartläggningsfasen

3) Hur har Ni hittat alla pensionsförpliktelser som finns inom företaget?

4) Har det uppstått svårigheter då pensionsplanerna ska klassificeras som antingen avgiftsbestämda eller förmånsbestämda?

5) Vilken karaktär har företagets pensionsplaner (följer ITP-planen, omfattas av en eller flera arbetsgivare, statliga planer, försäkrade ersättningar o s v)?

6) Det kan förekomma mycket svåra gränsdragningsfrågor avseende pensionsplaner för en koncern med dotterbolag i olika länder på grund av skillnader i lagstiftning, skattesystem m.m. Hur har företaget gått till väga vid klassificeringen av pensionsplanerna i utländska dotterbolag?

Genomförandefasen

7) Har företaget upplevt det som problematiskt att samtliga pensionsutfästelser i koncernen, i synnerhet redovisningen av pensionsutfästelser i utländska dotterbolag, skall redovisas på ett enhetligt sätt med utgångspunkt från RR 29?

8) Hur tar företaget fram de aktuariella antagandena och vilka faktorer av dessa anser Ni vara viktigast för att kunna avgöra den slutliga skulden för att lämna ersättningar efter avslutad anställning?

9) Tror Ni att Ni kommer att uppleva svårigheter vid fastställandet av hur stora ersättningsbelopp som faller på innevarande period (för att fastställa pensionskostnaden) samt innevarande och tidigare period (för att fastställa nuvärdet av pensionsförpliktelsen), det vill säga tillämpningen av Projected Unit Credit Method?

10) Har det varit problematiskt att fastställa pensionsutfästelsens storlek med hänsyn till uppskattade framtida löneökningar, då beräkningen sker från anställningstidpunkt fram till och med pensioneringstidpunkten?

11) Ett företag får, men behöver inte, redovisa aktuariella vinster och förluster som faller inom gränsvärdena för ”korridoren”. Minimikravet för rekommendationen är dock att företaget redovisar en viss angiven del av de aktuariella vinster och förluster som faller

utanför ”korridoren” om plus eller minus 10 %. Anser Ni att valmöjligheten denna metod ger, bidrar till en rättvisande bild av företagets pensionsutfästelser?

12) Vad anser företaget om att eventuella tillgångar i pensionsstiftelserna skall värderas till verkligt värde (per den 1 januari 2004) istället för som tidigare, till det hos pensionsstiftelsen redovisade värdet?

13) Företagets ingående pensionsskuld per den 1 januari 2004 kommer troligtvis att avvika från pensionsskulden som redovisas 31 december, 2003. Tror Ni den ingående pensionsskulden kommer att vara större eller mindre än den tidigare redovisade?

14) Om den ingående skulden är större än tidigare, kommer Ni att redovisa ökningen mot eget kapital (utan påverkan på resultatet) eller kommer ökningen fördelas ut linjärt på maximalt fem år och därmed redovisas över resultaträkningen?

15) Vilka tror Ni effekterna blir i företagets resultat- och balansräkning på kort och lång sikt?

16) Hur tänker Ni kommunicera ovanstående (fråga 14 och 15) till omvärlden (t ex genom kvartalsrapporten eller pressmeddelande)?

17) Uppskattar Ni att redovisningen av pensionsutfästelser kommer att medföra ökade kostnader i och med övergången till RR 29 (i form av merarbetet för att ta fram aktuariella antaganden för svenska och utländska dotterbolag, inhyrande av extern kompetens t ex)? Om ja, tror Ni att nyttan med den nya redovisningen av pensionsutfästelser, d v s att användarna av redovisningen kan göra sig en enhetlig bedömning av ett företags pensionsskulder och kostnader, överstiger de ökade kostnaderna för att ta fram denna information?

18) Enligt RR 29 skall en skuld redovisas när anställda utfört tjänster i utbyte mot ersättningar och en kostnad uppstår då företaget förbrukar de ekonomiska fördelar som uppstått i och med detta. I FAR 4 är detta samband inte lika uttalat. Anser Ni i företaget att denna skillnad är märkbar?

19) Sammanfattningsvis, hur ser företaget på RR 29?